

**Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини**
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь «магістр»

на тему:

**ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК
СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА**

Виконала: студентка II курсу, 262 групи,
заочного відділення
спеціальності
231 «Соціальна робота»

Освітня програма «Соціальна робота»

Барська Марина Анатоліївна

Керівник:

к. п. н., доц. Балдинюк О. Д.

Рецензент:

к. п. н., доц. Бондаренко Г. В.

Умань – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП		3
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВІД БЕЗРОБІТТЯ.....	7
1.1.	Проблеми зайнятості та безробіття в Україні.....	7
1.2.	Нормативно – правова база в Україні, щодо забезпечення допомоги безробітним.....	20
	Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2	СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ.....	35
2.1.	Працевлаштування як форма соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.....	35
2.2.	Державна служба зайнятості – важливий інструмент надання соціальних послуг.....	50
	Висновки до другого розділу.....	67
	ВИСНОВКИ.....	69
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
	ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Актуальність дослідження. З початком повномасштабного вторгнення РФ значна кількість українців були змушені покинути свої домівки та шукати кращої долі в інших громадах. Важливим фактором інтеграції та відчуття гідності на новому місці проживання – це наявність роботи. Адже вона забезпечує стабільний дохід та задоволення першочергових потреб, які потрібні для комфортних умов життя будь-якої людини.

Унаслідок повномасштабної війни в Україні станом на січень 2023 року прямих збитків зазнали щонайменше 109 великих і середніх підприємств різних форм власності, а загальна сума збитків оцінюється в 13 млрд. доларів [21]. За оцінкою експертів, 19 (17 %) приватних та державних підприємств з-поміж великих та середніх зруйновано повністю, ще 90 (83 %) пошкоджено частково. Унаслідок таких руйнацій, посилюються ризики для трудової діяльності, добробуту працездатного населення та членів їхніх родин.

Згідно з офіційною статистикою, станом на 1 січня 2023 р., статус безробітного мали 186,5 тис. осіб за наявності 21,2 тис. одиниць вакансій. Відповідно, на одне вакантне місце претендувало майже дев'ять офіційно зареєстрованих шукачів роботи.

Водночас кількість офіційно зареєстрованих безробітних зменшилася внаслідок зняття з обліку тих, які мігрували за кордон та були мобілізовані до лав ЗСУ. Наведена статистика також не враховує осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. Окрім того, не всі безробітні зареєстровані у державній службі зайнятості. За оцінками Міністерства економіки, на початку 2023 року чисельність безробітних становила 2,6 млн осіб, а за оцінками НБУ – близько 4,2–4,8 млн осіб [2].

Про актуальність дослідження проблеми безробіття свідчать публікації та наукові дослідження провідних зарубіжних та вітчизняних науковців. Окремі аспекти безробіття, причини його виникнення та шляхи регулювання окрім Дж. М. Кейнса досліджували Т. Мальтус, К. Маркс, Д. Рікардо, А. Пігу, М. Фрідмен, А. Сміт, Д. Хікс та ін.

Психологічні аспекти вивчення проблеми безробіття представлені у роботах І. Агарова, Н. Куліш, У. Лер, А. Панченко, Т. Чуйкової та інших.

З огляду на стрімкуплинність подій на українському ринку праці, серед публікацій у цьому напрямі можна виокремити праці українських учених і публіцистів, а саме Д. Горбача, Г. Леґа, А. Позняка, Н. Науменко, Н. Селюченко, В. Юрчишина, які досліджують проблеми зайнятості в нашій державі.

Проблеми формування та реалізації державної політики України у сфері соціального захисту безробітних були предметом наукових досліджень Є. Гаврилова, О. Задорожної, Г. Мімандусової, В. Піддубного, Н. Савченко, В. Сердюка, Т. Федотової та ін.

Актуальність даної проблеми зумовила вибір теми випускної кваліфікаційної роботи **«Працевлаштування внутрішньо переміщених осіб як соціальна проблема»**.

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей працевлаштування внутрішньо переміщених осіб.

Відповідно до теми та мети дослідження було поставлено такі **завдання**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури охарактеризувати сутність і зміст поняття безробіття та причини його виникнення.

2. Проаналізувати нормативно-правову базу щодо забезпечення допомоги безробітним.

3. Розкрити питання працевлаштування як форми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

4. Проаналізувати сучасний стан функціонування системи державної політики зайнятості Черкащини.

Об'єкт дослідження – процес працевлаштування внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження – працевлаштування внутрішньо переміщених осіб як соціальна проблема.

Для реалізації визначеної мети та вирішення поставлених завдань при написанні випускної кваліфікаційної роботи нами було використано комплекс взаємодоповнюючих загальнонаукових та спеціальних **методів дослідження**, серед яких: методи аналізу, класифікації та систематизації наукових даних, положень законодавчих і нормативних документів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Уманського міського центру зайнятості.

Емпіричну базу дослідження склали нормативно-правові акти, зокрема: Конституція України, Закон України «Про зайнятість населення», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» та інші.

Теоретичне значення дослідження полягає в характеристиці сутності та змісті проблеми безробіття та причин його виникнення; аналізі нормативно-правової бази щодо забезпечення допомоги безробітним; розкритті питання працевлаштування як форми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб; аналізі сучасного стану функціонування системи державної політики зайнятості Черкащини.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані у закладах вищої освіти при вивченні курсів «Основи соціально-правового захисту особистості», «Соціальна робота з різними групами клієнтів».

Результати дослідження можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях проблем соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження висвітлювалися на Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (Умань, 2023), «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (Умань, 2023), «Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти» (Умань, 2023).

Публікації. Результати магістерського дослідження відображено у таких друкованих працях:

Барська Марина. Проблеми зайнятості та безробіття в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Умань, 12 жовтня 2023 р.) / [ред. кол. : Кравченко О. О. та ін.]. Умань : ВПЦ «Візаві», 2023.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 86 сторінок (основна частина – 74 сторінки).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВІД БЕЗРОБІТТЯ

1.1. Проблеми зайнятості та безробіття в Україні

Безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина працездатного населення не може знайти роботу [35].

Безробіття – одна з головних проблем України на сьогоднішній день. Безробіття можна розглядати з двох сторін:

- 1) стимулює суспільство активніше діяти у пошуках робочого місця;
- 2) економічне лихо.

Рівень безробіття серед економічно активних громадян України є доволі високим. При цьому безробітними можуть стати особи будь-якої вікової категорії. Так, у віці від 15 до 29 років такими є 27 % економічно активного працездатного населення, у віці від 30 до 39 років – 26 %, а у віці від 40 до 49 років – 27 % [64].

Безробіття вважається, з одного боку, важливим стимулятором активності працюючого населення, а з іншого – великим суспільним лихом. Експерти Міжнародної організації праці вважають, що найближчими роками в середньому в світі рівень безробіття досягне 10 % і повністю ліквідувати його не зможе жодна країна. Тому дослідження проблеми безробіття в Україні в сучасних умовах господарювання є досить актуальним.

Рівень безробіття (за методологією МОП) – відношення (у відсотках) кількості безробітних віком 15–70 років до економічно активного населення (робочої сили) зазначеного віку або відповідної соціально-демографічної групи [19]. Тобто, це така ситуація, коли на ринку праці пропозиція перевищує попит на неї.

Безробіття – це «соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування» [52].

Тобто у реальному житті безробіття виступає як перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї. В Україні вперше у 1991 році з прийняттям Закону «Про зайнятість населення» законодавчо визначається безробіття. Згідно з нашим законодавством, безробітними вважаються люди працездатного віку, які втратили роботу з незалежних від них причин, не мають заробітку, а також ті громадяни, що виходять вперше на ринок праці, зареєстровані в центрах зайнятості, шукають роботу і здатні приступити до праці.

Сутність безробіття полягає в тому, що це не випадкове, а закономірне явище, породжене процесом нагромадження капіталу в умовах ринкової економіки, основаної на приватній власності на засоби виробництва. Ринкова економіка за таких умов неминуче породжує безробіття, одночасно останнє є неодмінною умовою її нормального функціонування.

Стан ринку праці й тенденція до зростання числа безробітних свідчать про потребу прийняття термінових і радикальних заходів, необхідних для вирішення проблеми зайнятості та створення робочих місць [28].

Безробітних можна визначити як непрацюючих осіб, що входять до складу робочої сили, які активно шукають роботу (зареєстровані на ринку праці) і готові почати працювати в будь-який момент [28].

До безробітних, зареєстрованих в органі державної служби зайнятості, відносяться особи, що не мають роботи, шукають роботу і в установленому порядку отримали офіційний статус безробітного в органах державної служби зайнятості.

В літературі зазначається така класифікація безробіття за наступними критеріями:

- причинами виникнення безробіття (фрикційне, структурне, циклічне, сезонне, безробіття викликане високими витратами на оплату праці);
- формою прояву безробіття (відкрите, приховане);
- тривалістю безробіття (короткострокове, середньострокове та тривале безробіття);

- поширеністю безробіття (загальнодержавне, регіональне, галузеве, міське, сільське);
- соціально-професійним складом безробітних (професійне, статеве-вікове, серед осіб з різним соціальним статусом, серед соціально-вразливих верств населення) [43].

Розглянемо детальніше дані класифікації.

1) Фрикційне безробіття – наявність безробітних у результаті добровільної зміни працівниками місця роботи й періодів тимчасового звільнення. Відрізняється низькою тривалістю й виникає тоді, коли частина людей добровільно змінює місце роботи, частина шукає нову роботу після звільнення, а частина, особливо молодь, уперше шукає роботу з вищою заробітною платою, кращими умовами праці й ближче до місця проживання. Має місце у випадках, коли ринок праці функціонує неефективно й не приводить у відповідність кількість працівників і робочих місць. Звільнення працівників відбувається за їх ініціативою, тому фрикційне безробіття вважається неминучим і певною мірою бажаним, оскільки частина працівників, тимчасово втративши роботу, переходить з некваліфікованої, малопродуктивної й низькооплачуваної роботи на більш кваліфіковану, продуктивнішу й високооплачувану. Отже, відбувається раціональніший розподіл і якісне використання трудових ресурсів, підвищуються їх доходи, зростає валовий внутрішній продукт.

2) Структурне безробіття, коли в результаті науково-технічного прогресу відбуваються важливі зміни в техніці, технології, організації виробництва й робоча сила за своїми професійно-кваліфікаційними характеристиками перестає відповідати цим змінам. Структура робочих місць не співпадає з професійно-кваліфікаційною структурою працівників, які не можуть знайти роботу без відповідної підготовки, додаткового навчання й навіть зміни місця проживання. Структурне безробіття має довгостроковий характер, вважається важчим і цим відрізняється від фрикційного.

3) Циклічне безробіття об'єктивно зумовлене циклічними коливаннями економіки, коли зменшується сукупний попит на товари й послуги, зайнятість скорочується, а безробіття зростає.

4) Приховане безробіття спостерігається тоді, коли кількість працівників на виробничих дільницях перевищує об'єктивно потрібну, внаслідок зниження попиту на робочу силу в результаті спаду виробництва або структурних змін. Люди формально начебто й працюють, але фактично займають зайві робочі місця [79].

5) Часткове безробіття є різновидом прихованого безробіття – вимушене тимчасове скорочення встановленої законодавством України тривалості робочого часу, перерва в одержанні заробітку або скорочення його розміру через тимчасове припинення виробництва без припинення трудових відносин з причин економічного, технологічного, структурного характеру [29].

6) Застійне (хронічне) безробіття – пов'язане із втратою професіоналізму й навиків до праці, а нерідко – з розпадом соціально психологічних засад особистості.

7) Сезонне безробіття зумовлене коливаннями в обсязі виробництва окремих галузей і появою безробітних у певну пору року (сезону): деякі види будівельних, сільськогосподарських робіт, промислів.

8) Вимушене безробіття. Працівник не бажає звільнитися, а адміністрація скорочує персонал. Характерна для періоду спаду в економіці, коли роботодавці вимушені скорочувати розміри виробництва й чисельність працівників через несприятливу ділову кон'юнктуру [78].

Ще одним критерієм поділу безробіття на групи є соціально-професійний склад безробітних. За цим критерієм безробіття поділяється на професійне, статево-вікове, серед осіб з різним соціальним статусом, серед соціально-вразливих верств населення. Так, під професійним безробіттям розуміється безробіття серед працівників

певної професії (наприклад, шахтарів, учителів, будівельників тощо). Статеві-вікове безробіття – це безробіття серед осіб різних вікових груп, а також серед чоловіків та жінок. Під безробіттям серед осіб із різним соціальним статусом ми розуміємо безробіття серед таких категорій, як робітники та службовці. Безробіття серед соціально вразливих верств населення – це самий болісний для держави та суспільства вид безробіття, оскільки він існує серед тих, хто не може на рівних конкурувати на ринку праці. Це люди з інвалідністю; особи, звільнені після відбуття покарання або примусового лікування; особи похилого віку; жінки з малолітніми дітьми тощо. Слід зазначити, що держави повинні створювати для цієї категорії населення сприятливі умови в працевлаштуванні, застосовувати різні економічні і правові важелі для забезпечення їх робочими місцями [75].

Здійснюваний в Україні в даний час перехід до ринкових відносин пов'язаний з великими труднощами, виникненням багатьох соціально-економічних проблем. Одна з них – проблема зайнятості, яка нерозривно пов'язана з людьми, їх виробничою діяльністю. Головними причинами сучасного досить високого рівня безробіття в Україні є: спад економіки і відповідне скорочення сукупного попиту на робочу силу; структурні зрушення; рух робочої сили (професійне, соціальне, регіональне).

Є багато проблем щодо статистики безробіття в Україні, які не дають змоги об'єктивно оцінювати реалії безробіття: статистика не враховує часткову зайнятість, неможливо врахувати осіб, які втратили «надію на

працю» і не стоять на обліку в службі зайнятості; ті, хто примусово знаходяться у відпустках з ініціативи адміністрації, вважаються зайнятими; неправдива інформація з боку безробітних [79].

При цьому статистика не враховує, що саме через відсутність роботи близько 7 млн наших співвітчизників виїхали за кордон на заробітки. Не включаються до складу безробітних ні 2 мільйони селян, які живуть лише із присадибного господарства, ні ті, котрі працюють на «чверть ставки», ні ті, хто мають тимчасові підробітки [29].

Для багатьох людей робота за кордоном – можливість самореалізуватися, досягти нових знань та висот, набути іншого соціального досвіду. Отже, насамперед для зменшення кількості емігрантів потрібно запровадити системи заходів щодо стабілізації національної економіки України, вони мають передбачати: створення нових робочих місць, збільшення інвестування іноземного капіталу. Необхідно створити цивілізовані форми виїзду працівників за кордон та можливість їх вільного беззастережного повернення назад в Україну, ввезення валюти, а також гарантії захисту українцям своїх прав в іншій країні.

Якщо українець має вибір працювати вдома або за кордоном і обирає останній варіант, то для того, щоб його утримати, необхідно підняти зарплату та переглянути податкову систему, розробити таку реформу, яка зможе позитивно вплинути на основну частину населення країни.

Зауважимо, що основний чинник безробіття в економічно розвинених країнах – науково-технічний прогрес і впровадження нових технологій протягом 90-х років помітного впливу на скорочення попиту на робочу силу в Україні, як і в більшості країн перехідної економіки, не здійснював.

Варто додати, що в регіонах України тенденція збільшенням попиту на робочу силу не співпадає з тенденцією збільшення рівня безробіття населення тобто має місце неузгодженість попиту і пропозиції на ринку праці, в результаті чого безробітні не можуть знайти нове місце роботи. Так, проблеми безробіття в Україні пов'язані з різними чинниками: збільшенням кількості

громадян, які шукають роботу; існуванням труднощів щодо працевлаштування соціально незахищених верств населення, які не здатні на рівних конкурувати на ринку праці, а тому потребують захисту з боку держави; через бажання людей знайти роботу «по душі» і з кращими умовами праці і оплати; зміни у структурі економіки, в тому числі, в технології; циклічний спад в економіці та ін. [73].

Наявність безробіття в суспільстві свідчить про неповне використання трудових ресурсів. Надмірне безробіття, без сумніву, негативно відображається на всій економіці країни. Разом з тим, існує ряд позитивних моментів, пов'язаних із безробіттям: безробіття – найважливіша умова нормального, безперебійного функціонування економіки, яка забезпечує формування резерву робочої сили; забезпечується необхідний виробництву перерозподіл кадрів; роботодавці мають можливість підібрати найбільш кваліфікованих спеціалістів і стимулювати робітників до систематичного підвищення своїх фахових навичок і вмінь; безробітна людина має вільний час і може приділяти його родині, вихованню дітей, одержуючи при цьому допомогу по безробіттю [71].

До негативних соціальних наслідків можна віднести загострення криміногенної ситуації; посилення соціальної напруженості; ріст кількості захворювань; збільшення соціальної диференціації; зниження трудової активності. До позитивних соціальних наслідків належать підвищення соціальної цінності робочого місця; збільшення особистого вільного часу; зростання можливості вибору місця роботи; збільшення соціальної значимості й цінності праці.

У свою чергу, негативними економічними наслідками безробіття є знецінювання наслідків навчання; скорочення виробництва; витрати на допомогу безробітним; втрата кваліфікації; зниження життєвого рівня; недовироблення національного доходу; зниження податкових надходжень. Позитивними економічними наслідками варто вважати створення резерву робочої сили для структурної перебудови економіки; конкуренція між

працівниками як стимул до розвитку здатностей до праці; перерва в зайнятості для перенавчання й підвищення рівня утворення; стимулювання росту інтенсивності й продуктивності праці [5, с. 53].

Поряд з цим, до негативних соціально-економічних наслідків безробіття можна віднести: недовикористання економічного потенціалу суспільства, прямі економічні втрати, що є наслідком природного й фактичного безробіття (і відповідно зайнятості); безробіття сковує вимоги профспілок про підвищення заробітної плати, тобто спрацьовує на користь вимог союзів підприємців; при тривалому безробітті працівник втрачає кваліфікацію, а одержання нової кваліфікації й адаптація до нових умов часто протікають для нього болісно; безробіття веде до прямого падіння раніше досягнутого рівня життя. Наслідком безробіття є низький рівень економіки, падіння виробництва, збільшення розриву між потенційним і фактичним ВВП.

Головними причинами високого рівня безробіття в Україні на сучасному етапі є наступні: спад економіки і відповідне скорочення сукупного попиту на робочу силу; структурні зрушення (міжгалузеві, внутрішньогалузеві, регіональні); рух робочої сили (професійний, соціальний, регіональний).

На сьогоднішній день виділяють такі основні причини виникнення безробіття: повномасштабні бойові дії в країні, нерегулярна чи взагалі відсутня виплата заробітної плати; обмежена кількість робочих місць; структурні зрушення в економіці, закриття застарілих підприємств і виробництв, скорочення випуску продукції у разі переорієнтації виробництва, закриття шкідливих підприємств; важкі умови праці; процеси приватизації та роздержавлення; економічна криза в країні; політична ситуація на сході країни; тіньова економіка тощо [35].

Також до причин безробіття в Україні на сьогоднішній день можна віднести:

- низький рівень заробітної плати, яку пропонують роботодавці;
- невідповідність системи підготовки фахівців потребам ринку праці;
- система освіти, погано реагує на зміни ринку;

- відсутність сприятливих умов для малого та середнього бізнесу;
- світова фінансова криза, яка позначилася не лише на малих підприємствах, але так само і на великих галузевих комплексах;
- постійний науково-технічний прогрес, який впливає на вивільнення робочої сили;
- обмеженість попиту на товари і послуги, що спричиняє згорання виробництва;
- нерівномірність розвитку продуктивних сил в національному господарстві, що зумовлює низький рівень залучення трудових ресурсів до виробничого процесу, тощо [59].

Іншою причиною, що провокує безробіття – науково-технічна революція. Нині на, майже, всіх підприємствах, фабриках та заводах левову частину роботи виконують машини.

Комп'ютеризація підприємства – це звичайна річ, але з роками все менше і менше роботи на підприємствах виконують люди.

Оскільки головною причиною безробіття є незбалансованість попиту і пропозиції робочої сили, саме тому потрібно втілювати в життя активну політику, яка складається із заходів, спрямованих на:

- збільшення попиту на робочу силу з боку як державного, так і приватного сектора економіки;
- підвищення конкурентоспроможності робочої сили та забезпечення відповідності робочої сили і робочих місць;
- вдосконалення процесу працевлаштування [71].

Поряд із цим пасивна політика на ринку праці спрямована на підтримку доходів населення у випадку втрати роботи і фінансується із спеціальних фондів.

Ступінь негативного впливу безробіття на стан у країні залежить від конкретних параметрів економічної ситуації. Щоб оцінити ступінь цього впливу, доцільно провести дослідження економічних і соціальних наслідків безробіття:

- скорочення обсягів виробництва валового національного продукту;
- зниження податкових надходжень до державного бюджету; зростання витрат на соціальну допомогу безробітним; знецінення наслідків навчання;
- масова дискваліфікація; посилення соціальної напруженості; зниження трудової активності [8, с. 112].

Саме тому, це проблема, яку потрібно вирішувати і яка потребує глибокого наукового аналізу та вироблення на цій основі практичних рекомендацій, які можуть використовуватися для розробки і реалізації ефективної соціально-економічної політики, направленої на забезпечення продуктивної зайнятості економічно активного населення країни, зменшення рівня безробіття до мінімального соціально-допустимого рівня.

До заходів, щодо зменшення рівня безробіття в Україні можна віднести:

- зниження податків для підприємств, за умови створення робочих місць (для компенсування витрат на прийом нових працівників);
- надання державою пільгових кредитів для розвитку виробництва;
- створення нових робочих місць, за рахунок взяття кредитів для технічного переобладнання і розширення підприємств;
- створення центрів навчання молодих людей найбільш затребуваними спеціальностями на ринку праці;
- забезпечення службами зайнятості перенавчання або підвищення кваліфікації кадрів, відповідно до потреб галузей, що розвиваються;
- проведення спеціальних ярмарків вакансій спільно з навчальними закладами, з метою працевлаштування випускників [72, с. 4-5].

Погоджуємося з думкою Т. Соколової, щоб знизити рівень безробіття, необхідно впроваджувати наступні заходи: привести законодавство України у відповідність до міжнародних норм і принципів; запровадити механізми захисту внутрішнього ринку праці; знизити податки для підприємств; створити сприятливі умови для розвитку малого бізнесу [66, с. 8].

Таким чином, можна зробити висновок, що безробіття – це негативне явище, рівень якого треба постійно контролювати та приймати заходи щодо підвищення зайнятості населення.

Відтак, заходами щодо зменшення рівня безробіття в Україні можуть бути: зниження податків для підприємств, за умови збереження робочих місць (для компенсації витрат на прийом нових працівників); надання державою пільгових кредитів для виплати заробітної плати додатково зайнятим на виробництві; створення нових робочих місць, за рахунок взяття кредитів для технічного переобладнання і розширення підприємств; створення центрів навчання молодих людей тим професіям, шанси на зайнятість у яких найбільш високі; забезпечення спеціальними службами зайнятості перенавчання або підвищення кваліфікації кадрів, відповідно до потреб галузей, що розвиваються; проведення спеціальних ярмарків праці для навчальних закладів, з метою працевлаштування випускників тощо.

Працевлаштування – комплекс правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації права особи на працю [52].

Під час розгляду сутності зайнятості стає зрозумілим, що вона є однією з найважливіших сфер самовдосконалення та самоактуалізації людини, є пізнанням людиною зовнішнього світу. З врахуванням зазначеного, зайнятість виступає як багатоаспектна, широкомасштабна категорія, що має різні сутнісні характеристики: стан, алокація, сукупність законодавчо зафіксованих положень, організаційно-економічний та соціально-економічний зміст.

Сфера зайнятості населення представляє собою просторове суспільне середовище, де взаємодіють людина та суспільство, в якому здійснюються взаємодії суб'єктів та формуються відносини зайнятості, в процесі чого стає можливим забезпечити реалізацію здібностей індивіда в суспільно корисній діяльності, з виділення загальної та професійної діяльності. Аналіз зайнятості як сфери дозволяє встановити органічний взаємозв'язок об'єкта та суб'єкта взаємодії. Саме бажання працювати виступає атрибутивною характеристикою

сфери зайнятості. Знаходження поза сферою зайнятості можливо у випадку, коли особи працездатного віку не бажають працювати.

Існують різноманітні підходи до визначення змісту категорії «зайнятість населення».

Автор	Трактування поняття
Закон України «Про зайнятість населення» [52]	діяльність громадян, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб, і така, що, як правило, приносить їм дохід у грошовій або іншій формі.
Законодавство України [26]	діяльність, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб. Зайнятістю визнається діяльність не тільки на державних підприємствах, а й в особистому, фермерському та іншому господарстві; індивідуальна трудова діяльність; підприємництво тощо, тобто діяльність, яка базується на праві вільного володіння своєю здатністю до праці і праві власності на засоби виробництва для виконання цієї праці.
В. Петюх [40]	забезпеченість усього працездатного населення роботою, працею в різних сферах і галузях суспільного виробництва або суспільно корисної діяльності.
Е. Лібанова, В. Скуратівський, О. Палій [30]	наявність оплачуваної роботи, яку розрізняють за кількома

	ознаками: тривалість робочого періоду (повна та неповна), реєстрація (zareєстрована та незareєстрована)
А. Лук'янов [31]	загальна категорія, яка має історичний характер, а її структура, мета, способи функціонування та інші характеристики не залишаються незмінними, а залежать від рівня розвитку суспільства, системи його потреб, рівня розвитку продуктивних сил, виробничих відносин і самої людини

Зайнятість як сфера може розглядатись в декількох аспектах:

- з позицій праці, її умов, об'єднання робітника із засобами виробництва;
- з позицій споживання – реалізована працезабезпеченість, в результаті якої надані працівниками трудові послуги матеріально винагороджуються;
- з позицій суспільного розподілу праці – відбувається закріплення працівників за видами економічної діяльності;
- з позицій людського розвитку – відбиття в зайнятості самоактуалізації людини [52].

Поняття «зайнятість» має економічний, соціальний та правовий зміст і розглядається як триада категорій: економічної, соціальної та правової. Необхідно дослідити зайнятість з економічних та соціальних позицій [17]: зайнятість з економічних позицій суспільства – це діяльність працездатного населення зі створення суспільного продукту або національного доходу. Ця зайнятість визначає економічний потенціал суспільства, рівень і якість життя населення в цілому, добробут окремих громадян; зайнятість із соціальних

позицій – це зайнятість такими видами діяльності, як навчання в загальноосвітніх школах, інших денних навчальних закладах, служба в армії, зайнятість у домашньому господарстві, виховання дітей, догляд за хворими і людьми похилого віку, участь у роботі громадських організацій [33, с. 268].

Виділяють такі **види зайнятості**:

1. Стандартна зайнятість:

- робота в певного підприємця;
- робота в постійному виробничому приміщенні роботодавця;
- стандартне трудове навантаження протягом певного періоду (тиждень, місяць, рік);
- укладення трудового договору.

2. Нетипові форми зайнятості (порушення умов стандартної):

- праця на дому;
- часткова, тимчасова зайнятість;
- випадкова праця за наймом;
- праця домогосподарок;
- «поділ праці», «робочого часу».

Отже, впроваджуючи запропоновані заходи, ми можемо досягнути зменшення рівня безробіття, збільшення кількості працевлаштованого населення і, як наслідок, загального покращення економічної і соціальної ситуації у країні.

1.2. Нормативно – правова база в Україні, щодо забезпечення допомоги безробітним

Умови, механізм призначення і тривалість виплати, а також розміри допомоги по безробіттю врегульовано рядом нормативно-правових документів.

Правовою основою вироблення державної політики у сфері зайнятості населення в нашій державі є Конституція України, де закріплені права людини на працю, рівні можливості у виборі професії (стаття 43), соціальний захист у разі безробіття (стаття 46), право на освіту (стаття 53) та ін.

Статтею 43 Конституції України закріплено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [26].

У статті 46 статті Конституції України зазначається, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [26]. Одночасно з закріпленням основних положень щодо регулювання відносин у сфері зайнятості населення, сервісної діяльності державних інституцій, Конституція України закладає правову основу для прийняття інших нормативно-правових актів, у яких розкриваються, конкретизуються ці положення.

До них, у першу чергу, належать Закон України «Про зайнятість населення» [52], Кодекс законів про працю України [52], Господарський та Цивільний кодекси України, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», інші акти законодавства, які закріплюють соціальні гарантії держави щодо реалізації громадянами права на працю, регулюють питання організаційного, інституційного, ресурсного забезпечення реалізації державою заходів сприяння зайнятості населення України та захисту від безробіття.

Одним із перших і головних у пакеті нормативних документів, де передбачалась державна допомога та захист населення від окремих елементів

соціального ризику на ринку праці, був Закон України «Про зайнятість населення», прийнятий у 1991 році. Відповідно до цього закону працевлаштування незайнятого населення та реалізація політики зайнятості були покладені на Державну службу зайнятості, яка зобов'язувалась вести реєстраційний облік безробітних, підшукувати і пропонувати їм робочі місця, тобто сприяти їхньому працевлаштуванню, а також організовувати профнавчання та перепідготовку з метою в подальшому отримання робочого місця за набутим новим фахом [52]. Проте на сьогодні цієї правової бази для регулювання зайнятості населення, надання соціальної підтримки у галузі праці вже замало.

Умови, механізм призначення і тривалість виплати, а також розміри допомоги по безробіттю врегульовано частиною 1 статті 7, статтями 22-23 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 року № 1533-III [51] та Порядком надання допомоги по безробіттю, в тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності, що затверджений наказом Мінсоцполітики України від 15 червня 2015 року № 613 [44].

Суттєвим недоліком чинного законодавства є відсутність чіткого визначення поняття «допомога по безробіттю», тому перш за все доцільно здійснити попередній аналіз змісту родових понять вищезазначеного терміна – «допомога» та «безробіття».

У Великому тлумачному словнику української мови дефініція «допомога» трактується як сприяння, підтримка в чому-небудь; матеріальна підтримка [7, с. 319].

В. Андріїв у загальноправовому значенні категорію «допомога» визначає як матеріальну підтримку громадян, які опинились у скрутній життєвій ситуації [1, с. 319].

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» безробіття визначається як «соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має

змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування» [52].

Таким чином, на основі змістовного дослідження понять «допомога» і «безробіття» можна зробити висновок, що допомога по безробіттю – це форма матеріальної (грошової) підтримки в системі загальнообов’язкового державного соціального страхування громадян, які в силу певних об’єктивних обставин зазнали такого соціального ризику, як безробіття, і не можуть реалізувати своє конституційне право на працю.

У Законі України «Про зайнятість населення» чітко встановлено, що безробітним є особа віком від 15 до 70 років [52], а тому є велика ймовірність, що отримувачем допомоги є безробітний, який має дітей. Водночас держава покладає обов’язок на батьків щодо утримання дітей до досягнення ними повноліття, а тому для недопущення загострення проблем батьківського піклування і поширення бідності в сімейному середовищі потребують перегляду строки виплати допомоги безробітним, які мають дітей віком до 18 років в частині збільшення їх тривалості.

У Законі України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» у статті 1 легалізоване поняття безробіття як страхового ризику. Це обставини, внаслідок яких особи можуть втратити роботу і потребують матеріальної підтримки та соціальних послуг. При цьому обставинами, які можуть призвести до втрати роботи і заробітку, є події через які:

- особи втратили заробітну плату (грошове забезпечення) або інші передбачені законодавством України доходи внаслідок втрати роботи з незалежних від них обставин та зареєстровані в установленому порядку як безробітні, готові та здатні приступити до підходящої роботи, дійсно шукають роботу;

- особи опинились у стані часткового безробіття [51].

Отже, першою обставиною, яка зумовлює соціальне забезпечення у зв’язку з настанням ризику безробіття, є втрата заробітної плати внаслідок

втрати роботи з незалежних від особи обставин. У Конституції України [26] в ст. 46 така обставина отримала назву безробіття з незалежних від особи обставин. При цьому під такими обставинами, зважаючи на статтю 1 Закону про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття варто розуміти втрату роботи, а саме – припинення трудового договору відповідно до статті 36, статті 38 (у разі неможливості продовження роботи, а також невиконання роботодавцем законодавства про працю, умов колективного чи трудового договору), статей 39 та 40 Кодексу законів про працю України, а також з аналогічних підстав, визначених іншими законами.

Усе це підстави припинення трудового договору з незалежних від особи обставин. І справді, пункт 1 статті 40 Кодексу Законів про Працю України [22] передбачає звільнення роботодавцем працівників у випадку змін в організації і виробництва, і праці, у тому числі ліквідації, реорганізації, перепрофілюванні підприємства, пункт 2 цієї ж статті наділяє власника підприємства чи уповноважений ним орган правом розірвати трудовий договір із працівником унаслідок його невідповідності займаній посаді чи виконуваній роботі, а стаття 39 закріплює винятково поважні причини припинення працівником трудових правовідносин тощо незалежними від особи.

Розглянемо, яким чином відбувався порядок виплат допомоги безробітним, їх розмір та тривалість забезпечення, коли радянська держава переживала подібний досвід регулювання соціальних процесів в умовах ринкової економіки.

Серед форм захисту основну роль відіграло матеріальне забезпечення безробітних через виплату грошових допомог за рахунок коштів соціального страхування. Проте страхування безробітних тут мало класовий характер. Страхове законодавство було спрямоване переважно на забезпечення пролетарських кадрів і провадило чітку класову позицію. У більшості випадків при відмові у призначенні допомог керувалися не принципом свободи праці, а обов'язком трудової повинності на користь держави. Розміри допомог з безробіття не диференціювалися залежно від розміру заробітної плати

працівника, а вираховувалися із середнього заробітку. До того ж обсяг допомог залежав від території проживання безробітних та належності їх за професіями до певних категорій працівників. Обсяг грошової допомоги залежав також від стажу безперервної роботи та членства у профспілках [46, с. 54-66].

Проблематика сприяння зайнятості, захисту від безробіття та допомоги по безробіттю посіла одне із головних місць у рамках міжнародного соціально-економічного, власне «трудового» порядку денного одразу ж після заснування МОП у 1919 році.

Так, наприклад, згідно з пунктом 1 статті 2 Конвенції МОП №2 «Про безробіття» від 29 жовтня 1919 року, чітко зазначається першочергове зобов'язання всіх держав-членів МОП – встановити систему безплатних державних бюро зайнятості, які б перебували під контролем центрального державного органу [24]. Однак пункт 2 статті 2 даної Конвенції передбачає, у свою чергу, законну можливість паралельного функціонування і приватних служб зайнятості.

Необхідність створення системи державних безплатних служб зайнятості є додатково підтвердженою і за змістом пункту 1 статті 1 Конвенції МОП № 88 «Про організацію служби зайнятості» від 9 липня 1948 року [25].

У пункті 1 статті 3 даної Конвенції наведено також норми щодо географічно-організаційної структури таких служб, які мають містити мережу місцевих, а де це видається доцільним, і регіональних бюро, достатніх за кількістю для обслуговування кожного географічного району країни і зручно розташованих для роботодавців та працівників.

Також надзвичайно важливою та практично спрямованою міжнародною правовою нормою, яка одразу ж чітко встановила систему та принцип транскордонного солідарного реагування держав-членів МОП на проблему передбачуваного і, таким чином, непередбачуваного настання безробіття, є норма пункту 1 статті 3 наведеної Конвенції МОП № 2 «Про безробіття» від 29 жовтня 1919 року, де вказується, що держави, які встановили систему

страхування на випадок безробіття, вживають на умовах, погоджених між заінтересованими членами, заходи з тим, щоб зайняті роботою громадяни однієї з країн - членів МОП, які працюють на території іншого члена МОП, одержували страхову допомогу в тому самому розмірі, що й зайняті роботою громадяни останнього [24].

Однак пункти 1 та 2 Рекомендації МОП № 44 «Щодо страхування на випадок безробіття та щодо надання допомоги безробітним» від 23 червня 1934 року не тільки додатково наголошують на необхідності створення загальної системи страхування на випадок безробіття, але й закликають до створення окремої, додаткової системи надання фінансової допомоги тим особам, які вже вичерпали своє право на одержання допомоги, а в деяких випадках і тим особам, які ще не набули права на одержання допомоги [61].

Також, уточнюючи ґрунтовно-варіативний зміст поняття «безробітний», пункту 3 даної Рекомендації виокремлює та вводить у нормативний обіг таке поняття як «частково безробітний». Загальною та цілком природною межею остаточного припинення сплати страхування на випадок безробіття визначено, згідно пункту 4 даної Рекомендації, настання природного віку, який одразу ж надає людині законне право на отримання пенсії по старості [61].

Так само в цілях охоплення системою страхування по безробіттю якомога ширших верств населення, в рамках даної Рекомендації відтворено положення щодо практичного реагування на випадки, коли застосування загальних положень щодо страхування на випадок безробіття до певної категорії працівників є дещо утрудненим. Так, згідно з підпунктом с) пункту 4 даної Рекомендації, для страхування таких працівників слід проводити окремі, особливі заходи. Ці особливі заходи мають бути спрямовані, зокрема, на отримання достатніх доказів безробіття та на узгодження розміру допомоги із звичайним заробітком відповідних працівників [61].

Окремої уваги в рамках даної Рекомендації приділено і надзвичайно важливому питанню про професійно-трудові альтернативи для безробітних осіб, звернення до яких становитиме працю за новою, часто абсолютно

незнайомою для цілком або частково безробітної особи професійно-трудовою спеціальністю. Так, пункт 9 даної Рекомендації закликає належно враховувати тривалість роботи особи за її попередньою спеціальністю, її шанси на здобуття роботи за своєю спеціальністю, її професійну підготовку та придатність до нової роботи.

Ті самі базові принципи уважності, розбірливості та гуманності відтворено і в підпункті b) пункту 11 даної Рекомендації, де зазначено, що, покладаючи на безробітного зобов'язання поступити на громадські роботи, організовані на користь безробітних, слід урахувати його вік, стан здоров'я, попереднє заняття та придатність до такої роботи.

І власне лише в Рекомендації МОП № 67 «Щодо забезпечення доходу» від 12 травня 1944 року було вперше окремо визначено, за яких саме обставин повинна виплачуватись допомога по безробіттю. Так, у пункті 14 Розділу «Безробіття» даної Рекомендації зазначено, що випадком, коли повинна виплачуватись допомога по безробіттю, є втрата заробітку у зв'язку з безробіттям застрахованої особи, яка звичайно працює, здатна до систематичної роботи у певній сфері, і яка шукає потрібну роботу, або у зв'язку з частковим безробіттям [62].

Таким чином, нормативізація наведених у даному пункті соціальних характеристик цілком або частково безробітної особи, зокрема нормативізація процесу пошуку нею потрібної роботи, вказує на те, що фундаментальними складовими будь-якої системи сприяння зайнятості, захисту від безробіття та допомоги по безробіттю є, з одного боку, активна державна та громадська багатостороння допомога цілком або частково безробітній особі, а з іншого – врахування за такою особою її попереднього статусу активно працюючої людини та її щире, активне прагнення якомога скоріше повернутися до соціалізованого кола працюючих, зайнятих людей.

У рамках Конвенції МОП № 168 «Про сприяння зайнятості та захист від безробіття» від 21 червня 1988 року підсумовано, узагальнено та дещо

детальніше розвинуто деякі відповідні нормативні положення всіх вище наведених правових джерел та рекомендаційних документів МОП.

Так, у статті 7 Розділу II «Сприяння продуктивній зайнятості» даної Конвенції зазначено, що кожна держава-член МОП опрацьовує як пріоритетну мету політику, спрямовану на сприяння повній, продуктивній і вільно вибраній зайнятості всіма відповідними засобами, серед яких соціальне забезпечення.

Такі засоби повинні містити, серед іншого, служби зайнятості, професійну підготовку та професійну орієнтацію [23].

Міжнародно-правові стандарти соціального захисту зафіксовані в міжнародних документах, та добровільно взяті державами зобов'язання встановлення й функціонування національної системи соціально безробітних, що визначають перелік прав людини в цій сфері, окреслюють обсяг і зміст, а також встановлюють порядок реалізації, виконання яких можливе застосування заходів міжнародного впливу і контролю. Ці стандарти позитивно гармонізують національне законодавство однак, а їх основною метою є досягнення результату передбаченого міжнародно-правовими актами.

Міжнародно-правові акти, котрі вміщують стандарти соціальних та економічних прав, поділяються на всесвітні (універсальні) й регіональні, зокрема європейські. Остання група актів має особливе значення для України з огляду на європейський стратегічний курс держави. Водночас важливим є врахування у національному законодавстві стандартів, встановлених міжнародними установами, що мають світове значення, – ООН і МОП [34].

За визначенням Міжнародної організації праці (МОП) безробітними вважаються особи у віці 15–70 років (зареєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно задовольняють такі три умови: активно шукали роботу або намагалися організувати власну справу впродовж останніх чотирьох тижнів, що передували опитуванню; не мали роботи (прибуткового заняття); готові приступити до роботи впродовж двох найближчих тижнів [69]. У країнах зазвичай ця категорія адаптується у національному законодавстві.

Наприклад, за Законом України «Про зайнятість населення» (2012 р.) безробіття трактується як «соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування» [52].

Відповідно до ст. 23 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право на захист від безробіття». Для МОП питання, пов'язане із зайнятістю та безробіттям, було поставлене на порядок денний з самого початку заснування цієї організації.

Первинним міжнародним документом що закріпив базові стандарти соціальні захисту безробітних Конвенція МОП № 2 «Про безробіття» від 1919 р. (ратифікована 04.02.1994 р.) встановила систему страхування на випадок безробіття.

Відповідно до положень Конвенції МОП № 2 «Про безробіття» (1919 р.) визначено ряд пропозицій стосовно запобігання безробіттю та заходів проти його наслідків. Зокрема, виконання норм Конвенції МОП № 2 передбачає: звітування перед Міжнародним бюро праці не рідше, ніж кожні три місяці щодо статистики по безробіттю, а також заходів, котрі країна проводить або має намір провести для боротьби проти безробіття; необхідність встановлення системи безплатних державних бюро зайнятості під контролем центрального органу; гарантування захисту зайнятих громадян однієї з країн – членів МОП, які працюють на території іншого члена МОП, через систему страхування на випадок безробіття та одержання страхової допомоги в тому самому розмірі, що й зайняті громадяни країни проживання [48].

Конвенція МОП №102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» є універсальним документом який задає стандарти розмірів, видів і умов отримання соціального забезпечення. Україна ратифікувала дану конвенцію 2006 року.

Четвертий розділ конвенції № 102 визначає насамперед поняття «безробіття» як охоплюваний ризик, що включає призупинення заробітку, як це визначається національним законодавством, спричинене неможливістю для

захищеної особи, яка здатна і готова працювати, отримати роботу, що їй підходить. Захищеними особами, згідно конвенції, повинні бути не менше 50% працівників, від загального числа працюючих. А їх розмір допомоги повинен надаватися у вигляді періодичних виплат, таким чином щоб бути не менше 45% попереднього заробітку. Але за умови наявного стажу що може бути необхідним для такої допомоги, з метою запобігання можливим зловживанням.

Аналізуючи ці норми можна зробити висновок що вітчизняне законодавство гарантує працівникові вищий рівень захисту по безробіттю ніж Конвенція № 102.

Коли національним законодавством передбачається, що тривалість виплати допомоги залежить від тривалості періоду сплати внесків або від допомоги, отриманої раніше протягом встановленого періоду, положення підпункту а) пункту 1 вважаються виконаними, якщо середня тривалість виплати допомоги не є меншою ніж 13 тижнів у рамках 12-місячного періоду. Допомога по безробіттю може не виплачуватися за період очікування протягом перших 7 днів у кожному випадку призупинення заробітку, причому дні безробіття до і після тимчасового працевлаштування на строк, який не перевищує встановленого періоду, зараховуються як частина одного і того самого випадку призупинення заробітку [55].

У випадку сезонних працівників тривалість виплати допомоги та періоду очікування може бути адаптована до умов їхньої зайнятості. Ратифікація конвенції МОП № 102 дала можливість передусім встановити гарантії виконання державою зобов'язань збільшити гарантії виплат по безробіттю.

Необхідно зазначити, що ратифікація Конвенції не може погіршувати становище особи, а може лише підвищувати соціальні гарантії користь громадян України.

Конвенція МОП № 122 «Про політику в галузі зайнятості» від 09.07.1964 р. (ратифікована 19.06.1968 р.) покликана бути політичним стандартом для

підписантів конвенції, в ній йдеться про те, що кожен член Організації проголошує і здійснює, як головну мету активну політику, спрямовану на сприяння повній, продуктивній і вільно обраній зайнятості.

Така політика має за мету забезпечувати:

- a) роботу для всіх, хто шукає роботу і готовий до неї приступити;
- b) якомога продуктивніше виконувати роботу;
- c) свободу вибору зайнятості і можливості для кожного працівника здобути підготовку та використовувати свої навички і здібності для виконання роботи, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних поглядів, іноземного походження чи соціального походження [57].

Конвенція МОП № 168 «Про сприяння зайнятості та захист від безробіття» від 21.06.1988 р. встановлює більш високі стандарти захисту безробітного ніж у конвенції № 102, та містить більш широкі положення стосовно заходів які може вчинити держава стосовно захисту безробітного. До прикладу норми конвенції передбачають, що до числа осіб, які підлягають захисту, належать приписувані категорії працівників, які становлять не менш як 85% усіх працівників, разом з державними службовцями та учнями на виробництві.

Допомога, що надається безробітним у формі періодичних виплат, може бути пов'язана з видом захисту. У випадках повного безробіття допомога виплачується у формі періодичних виплат, котрі нараховуються таким чином, щоб забезпечити одержувачеві часткове й тимчасове відшкодування втраченого доходу і в той же час щоб не знижувати стимулів до здобуття роботи чи до створення зайнятості.

У разі повного безробіття й перерви в одержанні заробітку, спричиненої тимчасовим припиненням виробництва без якогось припинення трудових відносин, якщо такий випадок винесено у сферу охоплення, допомога надається у вигляді періодичних виплат, обраховуваний таким чином:

- a) якщо ця допомога нараховується на основі внесків, котрі робляться захищеною особою чи від її імені, або з урахуванням попереднього заробітку,

вона встановлюється в розмірі не менш як 50% від попереднього заробітку, причому допускається призначити максимум за сумою допомоги або за сумою заробітку, що підлягає врахуванню, який може бути пов'язаний, наприклад, із зарплатою кваліфікованого робітника або з середньою зарплатою працівників цього району;

б) якщо така допомога має за основу не внески чи попередні заробітки, то вона повинна становити не менш як 50% від встановленої законом мінімальної заробітної плати чи від заробітної плати звичайного чорнороба, або розмір її повинен забезпечувати мінімум, потрібний для покриття витрат на основні життєві потреби, залежно від того, що більше [69, с. 225-228].

Перехід соціального захисту населення від безробіття на страхові засади відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» вимагає від державної служби зайнятості нових підходів до вирішення проблеми безробіття. Цим законом, який набрав чинності з 1 січня 2001 року, вперше легалізоване існування прихованого безробіття і законодавчо врегульоване питання про додаткові соціальні гарантії частково безробітним, яке має стратегічне значення. Для управління страхуванням на випадок безробіття, провадження збору та акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, виплати забезпечення та надання соціальних послуг був створений Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Законом встановлено порядок фінансування виплат та надання допомоги по частковому безробіттю застрахованим особам у разі втрати ними частини заробітної плати внаслідок незалежного від працівника та роботодавця простою виробництва; вимушеного тимчасового скорочення нормальної чи встановленої на підприємстві (за чинним законодавством) тривалості робочого часу або тимчасового припинення виробництва без переривання трудових відносин з причин економічного, технологічного та структурного характеру [51].

Отже, праця особи вже не розцінюється лише, як використання працівника з метою виконати певну роботу з однієї сторони і отримати вигоду за зроблену роботу з іншої. Праця на сьогоднішній день стала елементом самоствердження особи, соціальним ліфтом, ба навіть метою в житті.

В такій ситуації дуже важливим для працівника є віра в себе і в державу, яка може гарантувати соціальний добробут особи на період втрати нею роботи. Дуже важливим є підвищення ступеня захисту особи у разі втрати роботи відповідно до найвищих європейських та світових стандартів, шляхом ратифікації галузевих нормативно-правових актів.

Висновки до першого розділу

На сьогоднішній день, проблема зайнятості – одна з найактуальніших проблем економічного розвитку і одна з найважливіших, що характеризують загальний стан макроекономіки.

Безробіття є глобальною проблемою, що спричинює політичну напруженість, соціальну нестабільність та все більше потребує впровадження заходів щодо його попередження.

Психологи стверджують, що в осіб, які не можуть упродовж тривалого часу знайти роботу, виникає депресія, апатія. У результаті цього зростає алкоголізм, виникають розлучення у сім'ях, пограбування, самогубство. Такі наслідки є суттєвими загрозами для соціальної безпеки держави.

Безробіття впливає не лише на злочинність в Україні, але й на такі дестабілізуючі фактори соціальної безпеки, як поширення алкоголізму та наркоманії. Люди, які стають залежними від наркотиків та алкоголю, і здійснюють більшість злочинів в Україні, оскільки, як безробітні, не мають грошей для забезпечення себе наркотичними засобами. Утворюється замкнуте коло, яке спричиняє небезпеку для суспільства.

Безробіття вважається, з одного боку важливим стимулятором активності працюючого населення, а з іншого – великим суспільним горем.

Всі країни докладають багато зусиль для подолання безробіття, але жодній з них ще не вдалося ліквідувати її повністю.

Також були розглянуті причини безробіття, які приводять до високого рівня безробіття в Україні, яке негативно впливає на економіку країни та приводять до таких наслідків як:

- скорочення обсягів виробництва валового національного продукту;
- зниження податкових надходжень до державного бюджету;
- зростання витрат на соціальну допомогу безробітним;
- знецінення отримання вищої освіти;
- посилення соціальної напруженості;
- зниження трудової активності.

Ці наслідки безробіття впливають на необхідність впровадження засобів по зниженню рівня безробіття до таких показників, вплив яких на економіку країни не буде завдавати тяжких наслідків для України в цілому.

Таким чином, отримані результати дослідження дозволяють зробити висновок, що безробіття – це негативне явище, рівень якого треба постійно контролювати та приймати заходи щодо підвищення зайнятості населення.

Це явище потребує постійного вивчення для найбільш ефективного впровадження засобів по зниженню рівня безробіття до таких показників, вплив яких на економіку країни не буде завдавати тяжких наслідків для України в цілому.

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ

2.1. Працевлаштування як форма соціального захисту внутрішньо переміщених осіб

Право на соціальний захист є одним із загально визнаних соціально-економічних прав людини. У ст. 25 Загальної декларації прав людини воно виражено таким чином: «Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини» [15].

Великого значення набуває вдосконалення правового регулювання відносин, пов'язаних саме із соціальним захистом безробітних, форми якого мають відповідати новим соціальним та економічним реаліям. Адже незаперечним залишається той факт, що ріст безробіття в Україні має сталу тенденцію та вимагає створення належного організаційно-правового механізму. Незважаючи на те, що останнім часом як у нашій державі, так і за кордоном проблеми соціального захисту безробітних стали об'єктом уваги фахівців соціальних питань різних галузевих наук, доводиться констатувати, що на сьогодні відсутній системний аналіз цієї сфери.

Окрім того, все ще не відпрацьованими залишаються науково-методологічні підходи до проблеми соціального захисту відповідної категорії осіб, потребують вдосконалення механізми, принципи та форми всієї системи соціального забезпечення безробітних та членів їхніх сімей, які б відповідали ринковим відносинам та інтеграції України у світову економіку. Серйозним недоліком системи соціального захисту безробітних є надмірна кількість та неузгодженість законодавчої бази. Рівень зайнятості та її якісні

характеристики визначають обсяг національного виробництва й ефективність економіки, а звідси й економічну базу соціальної політики. До того ж характер трудової діяльності працівників, рівень оплати їхньої праці формує добробут і соціальне самопочуття населення [39].

Необхідно також зазначити, що соціальний захист означає соціальну підтримку верств населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, з метою забезпечення відповідного життєвого рівня, тобто заходи, що передбачають надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливим верствам населення), створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення та комплекс законодавчо закріплених гарантій, що протидіють факторам, які дестабілізують (інфляції, спаду виробництва, економічній кризі, безробіттю тощо).

Втрата роботи викликає складний стресовий стан, який супроводжується негативними психологічними проявами, впливає на загальний рівень активності, фізичне та психічне здоров'я. Все це разом обмежує особистість в звичній їй соціально-рольовій самореалізації, призводить до дезадаптації, дистресу. Розвиток стресу, пов'язаного з безробіттям, має певні фази:

1. Стан невизначеності та шоку, пов'язаний з важкими суб'єктивними переживаннями страху та негативними емоціями.

2. Стан полегшення та конструктивного пристосування до ситуації, який триває 3-4 міс. після втрати роботи та супроводжується хорошим настроєм, активністю та задоволенням життям.

3. Погіршення стану безробітного, яке настає після 6 місяців втрати роботи та пов'язується з деструктивними змінами у психіці, здоров'ї, фінансовому та соціальному положенні безробітного.

4. Фаза безпорадності та примирення з ситуацією, яка виникає під час тривалого безробіття та супроводжується бездіяльністю та апатією.

Переживання людиною ситуації бездіяльності, відсутності роботи трансформується в синдром «неврозу безробіття». Незалежно від причин безробіття, людина переживає пустоту свого психологічного часу як внутрішню пустоту. Безробітний вважає себе нікому непотрібним, а своє життя – позбавленим сенсу [67, с. 84-87].

Загалом, економічні та соціальні наслідки безробіття такі:

- скорочення обсягів виробництва валового внутрішнього продукту;
- зниження податкових надходжень до державного бюджету;
- зростання витрат на соціальну допомогу безробітним;
- знецінення наслідків навчання;
- масова дискваліфікація;
- посилення соціальної напруженості;
- зниження трудової активності тощо [11, с. 28-33].

Загальна схема системи соціального захисту в Україні складається з двох основних частин (залежно від джерел формування коштів на їх забезпечення): 1) загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке формується внаслідок здійснення внесків роботодавців та працюючих громадян у відповідні фонди соціального страхування; 2) система соціальної допомоги та пільг, яка в основному формується через податки та фінансується з державного бюджету [60, с. 77-81].

Війна, що продовжує тривати на українській землі, породжує катастрофічні втрати для нашого суспільства і держави: руйнації піддається цивільна інфраструктура (дитячі садки, заклади середньої та вищої освіти, заклади охорони здоров'я, будівлі органів публічного управління тощо), підприємства і організації (заводи, фабрики, сільське господарство), пункти перерозподілу енергетичних ресурсів тощо. І це не лише матеріальні втрати – це втрати робочих місць. Унаслідок ракетних обстрілів, перебоїв з постачанням електроенергії та зв'язком ускладнилася діяльність малого та мікробізнесу, які пропонують робочі місця для значної частини працездатного населення. Станом на початок листопада 2022 р., повністю припинили свою

діяльність 12,4 % малих та 8 % мікропідприємств; майже зупинили роботу – 24,6 % та 22,5 %; працювали частково – 33,2 % та 31,9 % підприємств відповідно. Тобто лише близько 40 % малих та мікропідприємств працюють на повну потужність [16].

Близько п'яти мільйонів українців втратили роботу у результаті воєнних дій, а це 1/4 від усього працездатного населення держави. Тобто чверть населення України не отримують заробітної плати для забезпечення існування себе і своєї сім'ї. Така ситуація негативно вплинула на індекс активності бізнесу, який знизився до 35 %.

Щоб утриматися на ринку в умовах війни, компанії змушені переглянути свої витрати, зокрема – на оплату праці. Заходами щодо оптимізації витрат стали: переведення працівників на 0,5 ставки; скорочення кількості робочих годин; оформлення відпустки без збереження заробітної плати. Так, з початку повномасштабної війни 1320 тис. (28 % від загальної кількості) працівників середнього, малого та мікробізнесу було скорочено, 18 % відправлено у відпустку та 22 % зменшено заробітну плату.

Особливістю безробіття в Україні також є незадекларована зайнятість. Під час війни облік українців, які працюють неофіційно, не здійснюється. За даними Державної служби статистики, до 24 лютого 2022 р. кількість неформально зайнятого населення становила 3 млн. осіб, з яких 1,7 млн. – незареєстровані підприємці. За припущеннями Міністерства економіки, під час війни кількість неофіційно працевлаштованих зростає. Наявність неформального сектору зайнятості дещо пом'якшує проблему, проте ускладнює оцінки реального безробіття.

Невтішною залишається статистика молодіжного сегменту ринку праці. Серед офіційно зареєстрованих безробітних 23 % – особи віком до 35 років. Молодь більш сприйнятлива до змін, більшою мірою соціально мобільна, здатна до професійного зростання та трудової діяльності у триваліший часовий період.

Дані показники очевидно ставлять питання про перспективу реальної гуманітарної катастрофи в нашій державі, якщо владою не буде вирішене питання про забезпечення реалізації права на зайнятість. Треба зазначити, що означене право представляє собою суб'єктивне право кожного громадянина, який належить до категорії економічно активного населення, на державне сприяння в одержанні роботи або необхідної профпідготовки для цього, якому відповідає обов'язок держави в особі її компетентних органів здійснити таке сприяння [77, с. 343].

Запровадження в Україні 24 лютого 2022 року воєнного стану зумовило появи в українському законодавстві відповідних новацій, зокрема, й у сфері зайнятості. Так, у Закон України «Про зайнятість населення» [52] згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» були внесені відповідні зміни.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» безробітний – це особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи. Такий статус може набути: 1) особа працездатного віку до призначення пенсії (на пільгових умовах або за вислугу років), яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів, готова та здатна приступити до роботи; 2) особа з інвалідністю, яка не досягла пенсійного віку та отримує пенсію по інвалідності або соціальну допомогу відповідно до законодавства України; 3) особа, молодша 16 – річного віку, яка працювала і була звільнена у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці [52].

Державою було розширено перелік громадян, які можуть скористатися ваучером для підтримки своєї конкурентоспроможності на ринку праці, зокрема:

– вимушені переселенці незалежно від віку та страхового стажу, у разі відсутності підходящої роботи;

– особи, звільнені з військової служби, служби в органах внутрішніх справ, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, органів і підрозділів цивільного захисту, податкової міліції чи Державної кримінально-виконавчої служби України у зв'язку із скороченням штатів або за станом здоров'я до досягнення ними пенсійного віку і за наявності вислуги не менше 10 років;

– особи, звільнені з військової служби після участі в АТО, з числа інвалідів до отримання права на пенсію відповідно до закону України «Про пенсійне забезпечення громадян, звільнених з військової служби та деяких інших громадян» [49].

Указом Президента України «Про ведення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року на території нашої держави введено воєнний стан, який частково змінив порядок надання особам, які шукають роботу статусу зареєстрованих безробітних. Частково, тому що визначальним у дотриманні порядку реєстрації безробітних є місцеперебування на території України особи, яка претендує набути такий статус.

Внутрішньо переміщені особи в Україні зіштовхуються з рядом труднощів та проблем. Особливо гостро постають питання реєстрації внутрішньо переміщеної особи; відновлення втрачених документів, що посвідчують особу; працевлаштування та отримання статусу безробітного тощо.

Для покращення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб стало прийняття Закону України від 18.07.2022 р. 2417-IX «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо приведення окремих його положень у відповідність до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», згідно якого всі внутрішньо переміщені особи, незалежно від регіону, з якого вони перемістились, зможуть

реалізовувати в повному обсязі права, визначені законодавством регулює питання обліку внутрішніх переселенців, порядок реєстрації їх місця проживання, реалізацію ними права на зайнятість, грошову допомогу у зв'язку з безробіттям, оформлення пенсійного забезпечення та можливості отримання соціальних послуг, також містить норми, котрі дозволяють відновлювати паспорти та інші офіційні документи. Окрім того, визначає особливі права та обов'язки внутрішньо-переміщених осіб, вказує на джерела фінансового та матеріально-технічного забезпечення цих прав тощо [50].

За загальним правилом, статус безробітного надається особі на підставі її особистої заяви, за умови відсутності підходящої роботи, з першого дня реєстрації у центрі зайнятості.

Якщо особа перебуває на підконтрольній території України, де не проходять бойові дії, тоді, в основному, діє загальний порядок реєстрації безробітних осіб. У такому випадку, особа звертається до обраного нею міського, районного, міськрайонного центру зайнятості або філії регіонального центру зайнятості особисто, під час безпосереднього відвідування і подає:

- 1) заяву про надання статусу безробітного;
- 2) паспорт громадянина України або інший документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України;
- 3) посвідку на постійне проживання або посвідчення біженця або особи, яка потребує додаткового захисту або якій надано тимчасовий захист – якщо статус претендує набути іноземець або особа без громадянства, які постійно проживають в Україні, визнані в Україні біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, яким надано в Україні притулок чи тимчасовий захист, а також ті, що одержали дозвіл на імміграцію;
- 4) довідку про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків;
- 5) трудову книжку;

б) документ про освіту або його дублікат (за наявності такого документа або дубліката);

7) військово – обліковий документ для осіб, які звільнилися із строкової військової служби.

Коли ж особа перебуває на території України, яка є тимчасово окупованою, або ж на ній проходять бойові дії – порядок набуття статусу безробітного суттєво змінюється. По – перше, така особа подає заяву в електронній формі за допомогою засобів Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Портал Дія) або ж за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку [6, с. 89-92]. Використовувати ці способи звернення для набуття статусу безробітного можна у тих випадках, коли після введення воєнного стану особа працювала на території таких адміністративно – територіальних одиниць, де надається допомога застрахованим особам в рамках Програми «є Підтримка». Перелік таких територій визначений Розпорядженням КМУ від 06.03.2022 р. № 204-р [53]. По–друге, щодо документального оформлення, така особа: 1) заповнює заявку, яка формується засобами «Порталу Дія»; 2) обирає та/або відкриває поточний рахунок в порядку визначеному Постановою КМУ від 09.12.2021 р. № 1272; 3) подає до обраного нею центру зайнятості заяву. Тобто вимоги щодо подачі документів, які необхідно подавати тим особам, що знаходяться на таких територіях України, де не тривають бойові дії і перелік яких визначено пунктами 17 – 19 Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу [54], не поширюються на цих осіб. Однак, такі особи зобов'язані протягом 30 календарних днів після припинення чи скасування воєнного стану, подати до центру зайнятості оригінали таких документів. До цього часу, інформацію необхідну для набуття статусу безробітного отримують на підставі відомостей, наявних у: Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків; Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; Єдиній державній електронній базі з питань освіти; Державному реєстрі загальнообов'язкового

державного соціального страхування; інформаційній системі Державної міграційної служби України та Міністерства внутрішніх справ України; Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб; податковій звітності за останній звітний період.

Особа, яка є внутрішньо переміщеною і бажає набути статус безробітного, або перебуває на тимчасово окупованій території України і до введення воєнного стану не розірвала трудовий договір з роботодавцем, окрім згаданих документів, подає в центр зайнятості також і заяву на ім'я роботодавця про припинення трудового договору про що повідомляють роботодавця, територіальний центр зайнятості та територіальний орган Пенсійного фонду України.

Важливим нововведенням порядку реєстрації безробітних (і на території України, і на тимчасово окупованій території України, і на такій території де тривають бойові дії) є момент набуття особою статусу безробітної. Відтак особа вважається безробітною з першого дня її реєстрації у територіальному центрі зайнятості, за особистою заявою та без вимоги щодо наявності підходящої роботи [54].

Переселену особу звільнено від обов'язку надання довідки про заробітну плату та сплачені страхові внески, про припинення ведення особистого селянського господарства та від обов'язку періодичного відвідування центру зайнятості (не рідше одного разу в місяць).

Особа може звертатися до будь-якого центру зайнятості незалежно від зареєстрованого місця проживання чи перебування.

Розглянемо, в чому полягають особливості виплати матеріальної допомоги по безробіттю.

Згідно зі стандартами МОП, ті, хто бажає отримати статус безробітного, мають відповідати таким критеріям:

- мусять зареєструватись у державній службі зайнятості;
- повинні активно шукати роботу;
- періоду безробіття має передувати період роботи;

- безробіття не повинно починатися добровільно;
- безробітний не може відмовлятися від пропозицій «відповідної» («підходящої») роботи;
- період отримання допомоги по безробіттю може тривати певну кількість місяців, після чого розмір допомоги або скорочується, або виплата припиняється зовсім;
- безробітний не може мати інших джерел доходу.

Допомога по безробіттю в Україні виплачується з восьмого дня після реєстрації громадянина в державній службі зайнятості до працевлаштування, але не більше 360 календарних днів протягом двох років; для осіб передпенсійного віку – до 720 календарних днів, а громадянам, які бажають поновити трудову діяльність після тривалої (більше шести місяців) перерви, та громадянам, які вперше шукають роботу, допомога по безробіттю виплачується не більше 180 календарних днів [58].

Громадянам, зареєстрованим на загальних підставах у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, визнані в установленому порядку безробітними і мають право на одержання допомоги по безробіттю, гарантується їй виплата в розмірі:

а) не менше 50% середньої заробітної плати за попереднім місцем роботи, але не більше середньої заробітної плати, що склалася в народному господарстві відповідної області за минулий місяць, і не нижче встановленого законодавством розміру мінімальної заробітної плати, якщо громадянин протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працював не менше 26 календарних тижнів;

б) не нижче встановленого законодавством розміру мінімальної заробітної плати – у решті випадків, включаючи громадян, які шукають роботу вперше або після тривалої (більше шести місяців) перерви [58].

Працівникам, трудовий договір з якими було розірвано з ініціативи власника або уповноваженого ним органу через зміни в організації виробництва й праці, в тому числі через ліквідацію, реорганізацію,

перепрофілювання підприємств, установ, організацій, скорочення чисельності або штату працівників, і військовослужбовцям, звільненим з військової служби через скорочення чисельності або штату без права на пенсію, за умови їхньої реєстрації в службі зайнятості протягом семи календарних днів після звільнення як таких, що шукають роботу, гарантується право на отримання допомоги по безробіттю в розмірі 100% середньої заробітної плати за останнім місцем роботи протягом 60 календарних днів, 75% – протягом 90 календарних днів і 50% – протягом наступних 210 календарних днів, але не більше середньої заробітної плати, що склалася в народному господарстві відповідної області за минулий місяць, і не нижче встановленого законодавством розміру мінімальної заробітної плати [58].

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [56], який набув чинності 24 березня 2022 року, включає в себе декілька норм, спрямованих для забезпечення зайнятості громадян для воєнних потреб: з метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, у тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустці, простої, тимчасово втратили працездатність або місцезнаходження яких тимчасово невідоме, роботодавець може укласти з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника (ч. 2 ст. 2); у період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою (ч. 1 ст. 3). Проте наведені норми стосуються передусім кадрового наповнення вакантних чи

фактичних посад на тих підприємствах, що мають можливість працювати в умовах воєнного стану. Щодо створення додаткових робочих місць для працівників зруйнованих та ліквідованих підприємств даний нормативно-правовий акт не містить жодного положення.

Таким чином, реалізація права на зайнятість в умовах воєнного стану продовжує залишатись проблемним питанням. Компенсація втрати роботи для осіб, що залишилися на території України, поки що здійснюється системою соціальної допомоги. Проте держава наразі потребує відновлення реального виробництва, максимального залучення працездатного населення до оплачуваної роботи. Відповідно, пропонується створити урядову Концепцію зайнятості в умовах воєнного стану, впровадження якої має як підтримати економічний стан населення, так і обороноздатність держави.

Розглянемо, які виділяються **форми роботи** з внутрішньо переміщеними особами щодо працевлаштування та пошуку роботи.

Проблема працевлаштування була нагальною для переселенців і до повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року, про що свідчили багаточисельні звіти, опитування та аналізи різних організацій, які опікувалися внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО). Ситуація ускладнилась в 2022 році, адже різко зросла кількість переселенців в приймаючих громадах, при тому, що робочих місць стало ще менше через закриття підприємств та релокацію бізнесу в найбезпечніші регіони. Тим не менш, законодавством передбачено працевлаштування внутрішньо переміщених осіб на загальних підставах та проголошено те, що вирішення цього питання знаходиться в пріоритеті в уряді. Центри зайнятості населення залишаються базовими установами, які реалізують державну політику у сфері працевлаштування населення, адже основна діяльність, яка спрямована на подолання безробіття в територіальних громадах, здійснюється саме місцевими центрами зайнятості населення. Отже основне навантаження в напрямі роботи з ВПО та пошуків оптимального вирішення цієї актуальної проблеми має лягати на центри зайнятості.

У разі звернення внутрішньо переміщених осіб до центру зайнятості з питань пошуку роботи, фахівці центрів зайнятості мають під час індивідуальної бесіди інформувати про послуги, які надає служба зайнятості, з'ясовувати потреби клієнта щодо майбутнього місця роботи, пропонувати скласти резюме та відвідати заходи, які допоможуть визначити можливості працевлаштування людини, інформувати про актуальні вакансії. Задля підбору прийнятної роботи та оперативного працевлаштування ВПО, фахівці центрів зайнятості відповідно до методики, проводять профілювання, під час якого з'ясовують всі потреби людини щодо майбутнього місця працевлаштування, професійний та освітній рівень шукача роботи, досвід роботи, ступінь трудової мотивації, активності і мобільності та обставини, які можуть бути перешкодою під час працевлаштування.

На основі отриманих результатів розробляється індивідуальний план працевлаштування. Цей план є спільною програмою дій фахівця центру зайнятості та безробітного, спрямованих на пошук підходящої роботи або здійснення іншого виду зайнятості, у тому числі тимчасової. Індивідуальний план працевлаштування підлягає коригуванню у разі зміни обставин, які впливають на можливості інтеграції людини до ринку праці [45].

Також в Україні створена єдина база вакансій, яка містить пропозиції про роботу, як від державної служби зайнятості, так і з найбільших сайтів із працевлаштування. Оновлення інформації про вакантні робочі місця відбувається в режимі реального часу, це дозволяє роботодавцю швидко знайти працівника, а шукачу роботи – нове робоче місце.

У разі, якщо ВПО дає згоду на пошук підходящої роботи за межами місця проживання, то фахівець центру зайнятості здійснює пошук вакансій для особи на єдиній платформі вакансій.

Серед типових проблем, з якими стикаються клієнти приймалень УГСПЛ у пошуках роботи на новому місці проживання:

- відсутні вакансії за спеціальністю та рівнем освіти;
- наявні робочі місця пропонують дуже низьку заробітну плату;

- небажання роботодавця наймати на роботу ВПО;
- недостатньо професійних навичок та досвіду роботи для працевлаштування;
- проблеми з оформленням на роботу через брак документів, в тому числі – нерозірвані трудові відносини з попереднім роботодавцем [45].

Для зменшення рівня безробіття в Україні можна запропонувати такі заходи:

- стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу;
- зниження податків для підприємств, за умови створення робочих місць (для компенсування витрат на прийом нових працівників);
- надання податкових кредитів підприємствам за кожне нове створене робоче місце;
- надання підприємцям субсидій, премій та податкових пільг для найму додаткової робочої сили або переведення частини працівників на скорочений робочий день;
- відповідність держзамовлення на підготовку спеціалістів у відповідності із реальним станом попиту на робочу силу;
- заходи щодо квотування робочих місць для представників найуразливіших груп на ринку праці, безвідсоткові кредити, що надаються безробітним, які започатковують власний бізнес;
- створення нових робочих місць, за рахунок взяття кредитів для технічного переобладнання і розширення підприємств;
- створення центрів навчання молодих людей найбільш затребуваними спеціальностями на ринку праці;
- забезпечення службами зайнятості перенавчання або підвищення кваліфікації кадрів, відповідно до потреб галузей, що розвиваються;
- проведення спеціальних ярмарків вакансій спільно з навчальними закладами, з метою працевлаштування випускників [10].

Отже, зменшення масштабів безробіття є пріоритетним для держави та потребує вжиття невідкладних заходів. Серед таких заходів важливим є

розширення поля прикладання праці. Створення нових робочих місць попередить довгострокову стагнацію виробничої активності, поширення хронічного безробіття, сприятиме зменшенню економічного навантаження на працюючих, посиленню мотивації до праці, зростанню надходжень до бюджетів і соціальних фондів.

Розглянемо можливі варіанти збільшення кількості робочих місць у сучасних умовах.

1. З метою збереження наявних та створення нових робочих місць на підприємствах, що були перенесені до безпечних регіонів України, стимулювання і підтримки місцевого бізнесу на цих територіях, рекомендувати органам місцевого самоврядування розглянути заснування технологічних або індустріальних парків. Розвиток інфраструктури таких парків сформує фундамент для розвитку наявних промислових потужностей, поширить партнерські мережі, створить нові робочі місця в регіоні.

2. Для залучення в поле трудової діяльності внутрішньо переміщених осіб у приймаючих регіонах запровадити стимулюючі заходи для створення та розвитку підприємств харчової, легкої, хімічної промисловості, виробництва будівельних матеріалів тощо. Це дасть змогу отримати додаткові робочі місця, сприятиме прискоренню реінтеграції переміщеного населення в безпечних регіонах.

3. Розширювати мережу реабілітаційних центрів для людей, які постраждали від війни, були в окупації, брали участь у бойових діях. Потреба в послугах таких закладів зростає в умовах війни, збільшення їх кількості потребуватиме залучення додаткового персоналу й сприятиме зростанню кількості робочих місць.

4. Для збереження трудового потенціалу країни подальшого розвитку потребує трудове законодавство в частині поширення гнучких форм зайнятості, розширення категорій підприємств, які можуть користуватися фінансовою підтримкою для забезпечення працевлаштування осіб з

інвалідністю, гарантій працевлаштування для осіб, звільнених у зв'язку з ліквідацією підприємства тощо.

Можливим вбачається стимулювання попиту на робочу силу за допомогою формування державного замовлення на важливих напрямках, зокрема розвитку підприємств оборонного комплексу, енергетики, зведення об'єктів інфраструктури, будівництва доріг, мостів, шкіл, лікарень, ремонтно-відновлювальних робіт, будівництва захисних споруд, вантажних, сільськогосподарських робіт тощо [2].

Отже, впроваджуючи запропоновані заходи, ми можемо досягнути зменшення рівня безробіття, збільшення кількості працевлаштованого населення і, як наслідок, загального покращення економічної і соціальної ситуації у країні.

2.2. Державна служба зайнятості – важливий інструмент надання соціальних послуг

Держава, будучи головним суб'єктом реалізації соціальної політики, зокрема в частині зайнятості населення, взяла на себе зобов'язання щодо створення умов для здійснення громадянами права на працю. За відсутності можливості державою ефективної реалізації зазначеного права остання закріпила за собою обов'язок забезпечити громадян допомогою по безробіттю.

Найбільш вразливими на ринку праці категоріями населення, які потребують соціального захисту, як показав аналіз соціально-демографічних та професійних характеристик безробітних, є: жінки, в першу чергу ті, що мають малолітніх дітей; молодь, яка не має практичного досвіду роботи; люди з інвалідністю; особи передпенсійного віку.

Надання соціальних послуг необхідно розглядати як єдиний процес виробництва послуги; створення найбільш сприятливих умов для того, щоб клієнт міг користуватися нею; доведення послуги до споживача;

персонального споживання послуги. Соціологічний підхід до аналізу соціальних послуг дозволяє сконцентрувати увагу на характері надання соціальних послуг як особливого виду соціальної взаємодії постачальників (соціальних працівників) і споживачів (клієнтів соціальних служб) послуг, спрямованої на зміну соціального положення та покращення соціально-економічного, соціального, психологічного самопочуття останніх. Особливої уваги потребує такий вид спеціальних соціальних послуг, як послуги з працевлаштування, тобто послуги у сфері зайнятості та на ринку праці, пов'язані зі сприянням у підборі та отриманні підходящої роботи відповідно до здібностей, професійної підготовки, освіти, з урахуванням суспільних потреб та потреб регіонального ринку праці. Соціальні послуги з працевлаштування повинні бути спрямовані на профілактику, компенсацію та активізацію життєвого потенціалу особистості для подолання соціальних ризиків у сфері зайнятості та на ринку праці, що сприятиме дієвій соціальній адаптації особистості у сучасному перехідному суспільстві. Соціальні послуги з працевлаштування слід розглядати як компенсаторний механізм вертикальної соціальної мобільності населення, як комплекс взаємопов'язаних об'єктивних та суб'єктивних факторів, що впливають на усунення або зниження труднощів соціального функціонування людини та наявних обмежень, що дозволяє не тільки вирішити проблему, але й сформувати вміння самостійно її вирішувати у подальшому житті [27, с. 22-25].

Активні воєнні дії, падіння економіки, негативні демографічні чинники, мобілізація спричинили суттєву трансформацію на вітчизняному ринку праці.

На думку заступниці міністра економіки, за попередніми оцінками міністерства, аби Україні досягти довоєнних темпів зростання економіки, додатково потрібно 4,5 мільйона робочих рук.

Згідно з даними, які опрацювали аналітики Служби зайнятості, на кінець минулого року рівень безробіття в Україні сягнув рекордних 33,3%. Водночас майже третина, 30%, роботодавців зазначили, що мали труднощі із наймом персоналу.

Серед основних причин дефіциту кадрів працедавці найчастіше називали недостатню кількість кандидатів (33,4%) та незадовільний рівень кваліфікації претендентів на посади (22,9%). В той же час тільки незначний відсоток компаній, лише 2%, наприкінці року запланували додатковий найм людей. Хоча намір збільшити чисельність персоналу у майбутньому окреслила третина опитаних. Як пояснили дослідники, зараз бізнес доволі обережно береться за планування на середньострокову, а тим більше на довгострокову перспективу.

Найчастіше компанії шукали працівників простих робітничих професій. Так, серед топ-10 найзатребуваніших торік працівників – водії, вантажники, медсестри, підсобні робітники, трактористи, продавці тощо [63]. Українському ринку бракує саме короткострокових програм, з урахуванням темпів розгортання цілих виробничих сегментів.

Фактором, який обов'язково слід враховувати при прогнозуванні майбутнього ринку праці, є кількість громадян вразливих категорій, яка збільшилася в рази. Наприклад, зараз в структурі зайнятості ветерани складають лише 2%, люди з інвалідністю – 6%. Але по закінченні війни їх буде значно більше. Роботодавцям вже треба враховувати зростання рівня інвалідизації – в тому числі, працездатного населення, тоді як поки що масштаб цієї проблеми вони не сприймають. На думку керівників компаній, однією із перешкод для зайнятості уразливих категорій українців є те, що вони не звертаються по роботу. Хоча в той же час роботодавці зізнаються, що не готові створювати особливі умови для таких працівників, проте готові підлаштовувати людей під вже існуючі.

В Державній службі зайнятості планують взятися і за перенавчання демобілізованих українців. Готується експериментальний проєкт, який передбачає навчання учасників бойових дій (за їхнім бажанням) у центрах професійно-технічної освіти ДСЗ. Для цього не обов'язково буде мати статус безробітного. Це цілком логічне рішення, адже такі центри якраз зорієнтовані на роботу з дорослим населенням, вони вже мають розроблені та адаптовані

курси з навчання робітничих професій і, що головне, вони саме короткострокові, розраховані на 3-4 місяці занять.

Будь-який ветеран, незалежно від набутого фаху чи освіти, зможе опанувати швидко нову професію за державний кошт. Якщо пілот цієї програми буде вдалим, досвід можна поширити і на інші заклади професійно-технічної освіти [63].

Що стосується ще однієї вразливої категорії громадян – внутрішньо переміщених осіб, – то протягом року їх винаймали 46% опитаних компаній. Проте частка таких громадян у загальній структурі зайнятості – лише 3%.

За спостереженнями дослідників, загалом ця категорія населення має доволі пасивну позицію у працевлаштуванні. Переважна більшість – через невпевненість у довгостроковому перебуванні на новому місці. Ще частину задовольняють соціальні виплати та допомоги. А в деяких, непоодиноких, випадках навіть охочим взятися до праці місцева громада немає чого запропонувати – через банальну відсутність роботи.

На сучасному етапі важливо направити зусилля на подолання безробіття. Основна відповідальність у цьому напрямку полягає на державні служби зайнятості.

Сучасна державна служба зайнятості (ДСЗ) створена для реалізації державної політики зайнятості населення, професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки, працевлаштування та соціальної підтримки тимчасово непрацюючих громадян. Її діяльність здійснюється під керівництвом Міністерства праці та соціальної політики України, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» [18, с. 112–129].

Основними функціями державної служби зайнятості є:

1. Прогнозування (дослідження, аналіз стану, структури, динаміки ринку праці, визначення на підставі отриманих даних процесів регулювання зайнятості населення).

2. Планування (визначення напрямів реалізації політики зайнятості).

3. Обліково -контрольна функція (збирання, реєстрація, переробка та зберігання інформації щодо ринку праці).

4. Організаційна функція (створення механізму взаємодії служби з органами, які займаються реалізацією політики зайнятості населення).

5. Регулювання та управління (здійснення безпосереднього керівництва поведінкою суб'єктів соціально-трудоких відносин).

6. Інформаційно-роз'яснювальна функція (надання всім суб'єктам трудових відносин необхідної інформації щодо стану ринку праці, заходів підвищення конкурентноздатності та професійного самовизначення населення [13]).

У своїй діяльності Державна служба зайнятості керується такими законами як: Конституція України, акти Кабінету Міністрів України, накази Міністерства соціальної політики України тощо.

Головними завданнями даних служб є:

- адресна допомога у працевлаштуванні соціально незахищених категорій населення;

- запровадження нових партнерських відносин з роботодавцями, стимулювання їх до створення нових робочих місць;

- підвищення конкурентоспроможності безробітних на ринку праці; заходи щодо професійної підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки вивільнюваних працівників і безробітних;

- розвиток активних програм сприяння зайнятості населення; сприяння створенню додаткових робочих місць для громадян, які нездатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці;

- надання матеріальної підтримки безробітним та членам їхніх сімей та інші.

Для ефективності соціальної роботи в службах зайнятості повинна бути створена система соціально-психологічного навчання безробітних (проведення психологічних консультацій, соціально-психологічних семінарів-тренінгів), що позитивно впливатиме та корегуватиме емоційний стан

безробітних, адаптуватиме їх до сприйняття сучасних реалій буття, стимулюватиме людину до самостійного вирішення проблем пошуку роботи, сприятиме формуванню активної життєвої позиції та спрямовуватиме безробітного до постійного професійного саморозвитку [42].

Державна служба зайнятості України являє собою цілісну систему органів виконавчої влади яка має трирівневу структуру. До першого (базового) рівня належать районні, міські, міжрайонні, районні в містах центри зайнятості, які надають громадянам послуги що відповідають чинному законодавству про зайнятість населення. До другого рівня відносять регіональні центри зайнятості. Їх основна функція полягає в здійсненні територіального розподілу трудових ресурсів та участь у розробці регіональних програм зайнятості відповідно до місцевих особливостей і потреб. До третього (верхнього) рівня відносять Державний центр зайнятості, основна задача якого полягає в реалізації єдиної політики зайнятості на всій території України, організації заходів соціального захисту, а також сприяти зайнятості незайнятих громадян.

Всі центри зайнятості працюють за єдиною схемою надання послуг. Клієнти можуть звернутися до будь-якого центру зайнятості та отримати всі передбачені законодавством соціальні послуги, пов'язані з працевлаштуванням. У Службі створена уніфікована оперативна база вакансій, шукачів роботи та можливостей проходження професійного навчання по всій країні. Це дозволяє розширити зону пошуку роботи для безробітних не тільки в межах району чи області, а й держави в цілому [13].

Послуги, пов'язані із забезпеченням зайнятості населення, його соціальним захистом від безробіття надаються державною службою зайнятості безплатно.

Уманський міський центр зайнятості має дуже добре технічне та інформаційне устаткування, кваліфікованих спеціалістів, налагоджену систему соціального обслуговування молоді, співробітники використовують інноваційні методи роботи з клієнтами, постійно підвищують рівень своєї

кваліфікації, займаються науковою діяльністю тощо. Діяльність центру зайнятості, при наявних високих кількісних показниках та позитивному іміджу у місті, в цілому задовольняє потреби безробітних молодих спеціалістів. Важливим показником є високий рівень працевлаштування безробітних молодих спеціалістів, а також те, що молодь у віці до 25 років в своїй більшості є клієнтами не більше трьох місяців. Не зважаючи на загальний рівень задоволеності безробітних молодих спеціалістів діяльністю центру, є певна незадоволеність клієнтів процесом надання соціальних послуг з працевлаштування. Так, діяльність самого центру оцінюється доволі високо, але зовнішні умови його функціонування ставлять перед центром певні обмеження. Це недосконалість соціального законодавства, реформування соціальної політики, незбалансованість ринку праці, невідповідність випускників до виходу на ринок праці тощо [70].

Таким чином, національна система соціальних послуг уразливим групам населення знаходиться на етапі становлення та формування основних пріоритетних напрямків подальшого розвитку. Саме в умовах кризового стану економіки та нестабільного розвитку нашого суспільства виникає необхідність у якісній та ефективній соціальній підтримці економічно активного населення у вигляді соціальних послуг з працевлаштування, передусім внутрішньо переміщених осіб. Особливого значення набуває підвищення ефективності соціальних послуг з працевлаштування внутрішньо переміщених осіб в умовах базових центрів зайнятості. Проведене соціологічне дослідження дозволить розробити напрямки підвищення ефективності цієї діяльності.

Для реєстрації безробітних, які звертаються за сприянням у працевлаштуванні до центру зайнятості потрібно подати заяву про надання статусу безробітного та представити: 1) паспорт громадянина України або інший документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України; 2) посвідку на постійне проживання або посвідчення біженця; 3) довідку про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків; 4) трудову книжку; 5) документ про освіту або його дублікат; 6) військово-

обліковий документ для осіб, які звільнилися із строкової військової служби; 7) внутрішньо переміщеними особами у разі відсутності документів, що підтверджують факт звільнення: заява про припинення трудових відносин, справжність підпису на якій нотаріально засвідчена, або документ, що підтверджує факт припинення зайнятості [13].

Проаналізуємо статистичні дані Державної служби зайнятості щодо зайнятості на українському ринку праці у 2023 році.

З серпня 2022 по січень 2023 року Черкаська область прихистила понад 103 тис. вимушених переселенців. З них протягом періоду, який аналізується, до Черкаської обласної служби зайнятості звернулися 3191 особа, а отримали статус безробітного – 2824 особи. Працевлаштовано – 688 осіб.

Послугами Державної служби зайнятості в Україні у січні-липні 2023 року скористалися 481,8 тисяч осіб, з них 370,7 тисяч зареєстрованих безробітних. Отримували допомогу 235,9 тисяч осіб. За сприяння центрів зайнятості у січні-липні 2023 року працевлаштовано 126,9 тисяч осіб, у тому числі 91,3 тисяч зареєстрованих безробітних.

- 16 900 безробітних проходили професійне навчання за сприяння Держслужби зайнятості;

- 14 100 осіб долучили до громадських та інших робіт тимчасового характеру;

- 34 900 направлень видали безробітним для участі у суспільно корисних роботах;

- 112 300 осіб станом на 1 серпня 2023 року мали статус безробітного [65].

Якщо аналізувати безробітних з числа чоловіків і жінок, то 31 800 осіб (28%) у загальній кількості зареєстрованих безробітних – чоловіки, 80 500 осіб (72%) – жінки. Безробітними з числа переселенців є, у переважній більшості, представники жіночої статі. Якщо серед зареєстрованих безробітних всіх категорій питома вага жінок становила 54%, то серед безробітних з числа ВПО

– 72%, і при цьому, коливалася від 64% у Вінницькій та Кіровоградській областях до 77% у Львівській області.

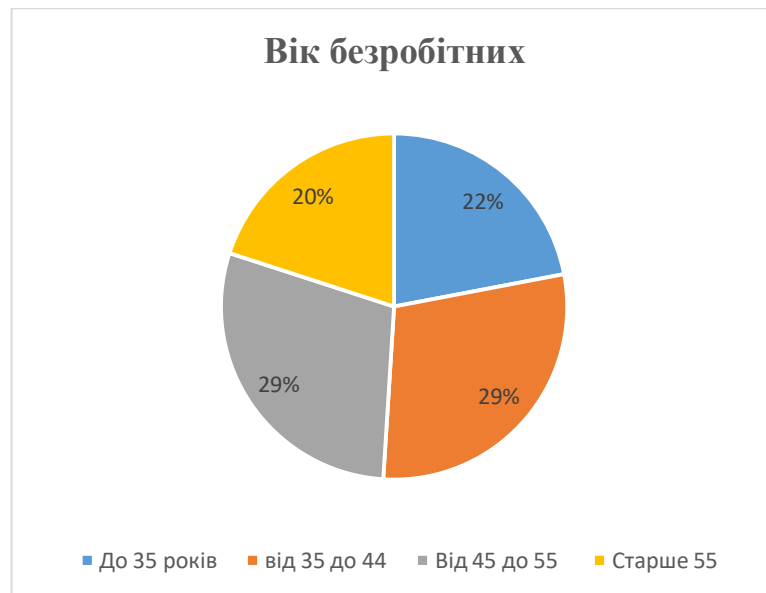
Рисунок 1.

Вікова структура безробітних з числа ВПО суттєво відрізняється від структури безробітних інших категорій. Зокрема частка молоді у віці до 35 років серед переселенців становить понад 43% та є більшою за відповідний показник серед загальної кількості безробітних (22%). При цьому, питома вага осіб віком старше 45 років дорівнює 29% і, навпаки, є нижчою, ніж серед загальної кількості безробітних, яка становить майже третину. Слід зазначити, що переважання молоді серед ВПО є характерним для всіх регіонів країни.

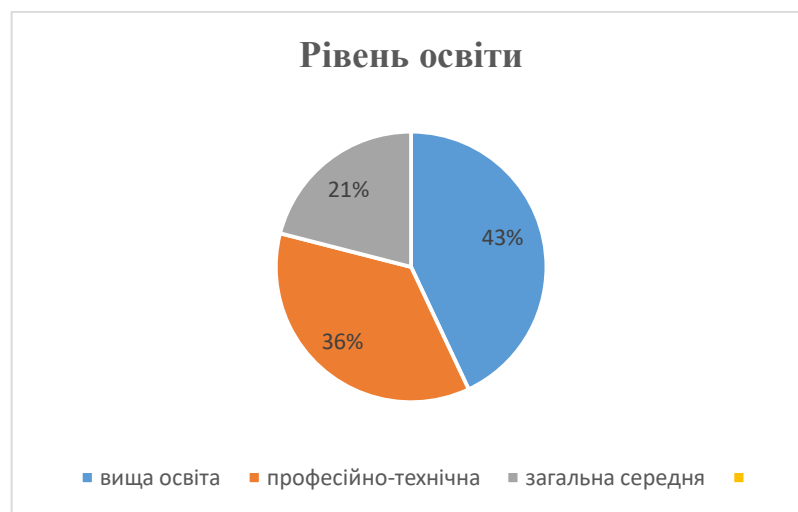
22% зареєстрованих безробітних були у віці до 35 років, 29% – від 35 до 44, 29% – від 45 до 55 років; 20% – старше 55.

Рисунок 2

Якщо говорити за рівень освіти серед безробітних, то 43% зареєстрованих безробітних мали вищу освіту, 36% – професійно-технічну, 21% – загальну середню освіту.

Рисунок 3.

19% серед зареєстрованих безробітних раніше були зайняті у держуправлінні, обороні, обов'язковому соціальному страхуванні, 18% – у сфері торгівлі, 13% – у переробній промисловості, 10% – у сільському, лісовому та рибному господарствах [13].

Характерним є те, що частка переселенців з вищою освітою є переважаючою в усіх регіонах.

Професійна структура безробітних з числа ВПО виглядає наступним чином: дві третини становлять фахівці, професіонали, службовці, 28% – особи

з робітничими професіями, 8% – особи без професійної підготовки. Таким чином, структура безробітних з числа ВПО у професійному розрізі значно відрізняється від структури інших категорій безробітних, де переважають представники робітничих професій, а питома вага некваліфікованих працівників перевищує 14%.

У регіональному розрізі спостерігаються деякі відмінності: якщо серед ВПО, зареєстрованих як безробітні у місті Києві, частка осіб, які займали посади службовців становить 87%, у Львівській області – 74%, то у Житомирській та Херсонській областях – менше половини. Найбільша частка осіб, які не мають професійної підготовки – у Волинській, Сумській, Херсонській, Житомирській, Кіровоградській областях (15% – 18%), а найменша – у Харківській, Львівській областях та м.Києві (4%).

Протягом відповідного періоду працівниками державної служби зайнятості опитано 2 407 осіб (74% облікованих, які заявили про потребу у працевлаштуванні). З них 54% повідомили, що не планують шукати роботу за сприянням державної служби зайнятості з наступних причин: 29% – мають роботу або були фізичною особою-підприємцем; 21% – планують розпочати пошук роботи пізніше; 17% – не готові працювати у зв'язку з необхідністю догляду за дітьми та хворими; 15% – планують повернення до місця постійного проживання; 8% – не готові працювати з різних причин, зокрема, вступили до навчального закладу, є фінансово незалежними тощо; 6% – повідомили про неготовність працювати за станом здоров'я; 4% – не бажають розірвати попередні трудові відносини .

Слід зазначити, що ці дані відповідають результатам попередніх обстежень і підтверджують висновки, що більше половини переселенців, які заявляють про потребу у працевлаштуванні під час відповідної реєстрації в органах соцзахисту, за різних обставин, не готові працювати.

Серед осіб, які планують скористатися послугами служби зайнятості (46% опитаних) – більшість (86%) зацікавленні в отриманні роботи, кожен

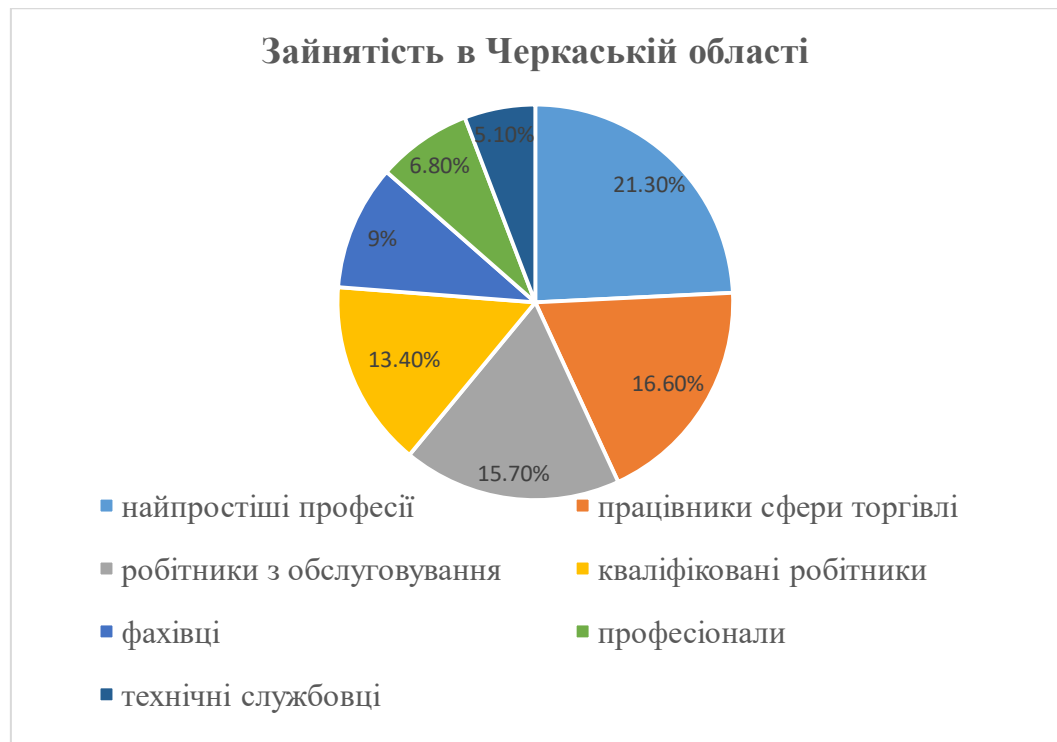
десятий був готовий до тимчасової зайнятості, 8% – до професійного навчання, 4% – до відкриття власної справи [20].

Аналізуючи дані по безробіттю по Черкаській області, то на Черкащині за віковими групами розподіл безробітних такий: 24,5% молодше 35 років, 27,9% – у віці від 35 до 45 років, 27,5% – у віці від 45 до 55 років, та 20,1% – старше 55 років. За освітою, серед зареєстрованих, 46,3% мали вищу освіту, 37,1% – професійно-технічну, а 16,6% – загальну середню.

Протягом січня-липня 2023 року налічувалось 6862 вакансій для укомплектування службою зайнятості, які надійшли від роботодавців регіону до Черкаської обласної служби зайнятості, а саме:

- 21,3 % – найпростіші професії;
- 16,6 % – працівники сфери торгівлі та послуг;
- 15,7% – робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування машин;
- 13,4 % – кваліфіковані робітники з інструментом;
- 9 % – фахівці;
- 6,8 % – професіонали;
- 6 % – кваліфіковані робітники сільського та лісового господарства, рибальства;
- 6,1 % – законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери;
- 5,1 % – технічні службовці [74].

Рисунок 4

Розглянемо механізми соціального захисту безробітних в Україні, які є комплексні та передбачають взаємодію інструментів як активної, так і пасивної політики.

До інструментів активної політики відносять:

- працевлаштування;
- дотація роботодавцям;
- професійне навчання;
- організація громадських і сезонних робіт;
- працевлаштування;

Інструменти пасивної політики:

- допомога по безробіттю;
- матеріальна допомога у період професійного навчання.

Інструменти активної політики соціального захисту безробітних спрямовані на активізацію зусиль, підвищення конкурентоспроможності безробітних на ринку праці, а пасивної – на компенсацію втраченого трудового доходу в період незайнятості.

Важливим інструментом соціального захисту безробітних є їх працевлаштування. На сьогодні посередницькі функції щодо

працевлаштування безробітних в Україні виконує ДСЗ і кадрові агенції [32, с. 666-672].

Черкаська обласна служба зайнятості у наданні послуг роботодавцям основний фокус робить на засади рекрутингу. При підборі кандидата вивчають резюме клієнтів, проводять співбесіди. За результатами такого відбору найбільш прийнятну кандидатуру направляють на співбесіду до роботодавця. Таким чином роботодавець працює лише з вмотивованими претендентами. Щодня на Черкащині людям надають близько тисячі пропозицій роботи.

Також служба зайнятості пропонує такі активні програми:

1. У першу чергу, це освітні програми. Людям пропонуються ваучери або сертифікати на навчання. Тобто всім, хто хоче підвищити кваліфікацію, отримати нову професію, спеціалізацію або підвищити свій кваліфікаційний рівень, можуть запропонувати оплату навчання. Якщо людина має статус безробітного, вона може скористатися сертифікатом на навчання. Усього це 95 професій та понад 300 освітніх програм, які можна опанувати в Центрах професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості. Навчання відбувається як на Черкащині, так і за її межами.

Якщо статусу безробітного немає, людина працевлаштована, вона теж може отримати ваучер на навчання. У поточному році оновили перелік професій і спеціальностей, за якими можна отримати ваучер. У переліку їх 123. Серед них професій 78, решта – спеціальності. Це й ІТ-сфера, і будівництво, і психологія, і соціальна робота. У цьому році понад 300 черкащан отримали такі ваучери. Максимальна вартість і сертифікату і ваучера – це десять прожиткових мінімумів для працездатних громадян, тобто майже 27 тисяч гривень. Для прикладу, нещодавно понад 60 людей завершили навчання за спеціальністю психологія. Це люди, які працюють в освітній галузі та інших сферах [38].

Також є програми та різні компенсаційні виплати для роботодавців. Це компенсації єдиного соціального внеску та частина заробітної плати у разі, якщо роботодавці працевлаштовують різні категорії громадян – переселенців,

учасників бойових дій, людей з інвалідністю, молодь. Якщо роботодавці створюють робочі місця і працевлаштовують таких людей, то вони можуть звернутися до служби зайнятості, написати заяви і отримати відповідну компенсацію. Наприклад, із початку воєнного стану працює програма компенсації частини зарплати роботодавцям, які працевлаштовують переселенців. Виплати здійснюють за два місяці роботи у розмірі мінімальної зарплати. 680 роботодавців області за працевлаштованих понад тисячу переселенців отримали 13,5 мільйонів гривень.

За шість місяців 2023 року послугами обласної служби зайнятості скористалися 1511 переселенців. Загалом з початку повномасштабної війни на Черкащині працевлаштовані 996 ВПО. За видами економічної діяльності найбільше громадян працевлаштовано в переробній промисловості (24,4%), торгівлі та сфері послуг (20,4%) та в сільському господарстві (10%) [74].

Задля покращення ситуації з працевлаштуванням ВПО необхідно:

1. Визначити реальні потреби переселенців в працевлаштуванні.
2. Посилити комунікацію центрів зайнятості з організаціями громадянського суспільства, які займаються працевлаштування переселенців та органами місцевого самоврядування в частині обміну даними та впровадження спільних програм та заходів по забезпеченню переселенців роботою.

3. Розробити та впровадити місцеві програми щодо підтримки ФОП переселенців та підприємств, які беруть на роботу внутрішньо переміщених осіб [45].

Також з метою покращення якості надання послуг у сфері зайнятості пропонується створити Інформаційну мережу праці і зайнятості, яка являє собою центр пошуку як роботодавців для тих осіб, які хотіли б влаштуватися на роботу або знайти нове місце роботи, так і нових співробітників для роботодавців. В її складі можуть функціонувати на контрактній основі приватні, громадські та державні організації. Інформаційна мережа праці та

зайнятості включатиме в себе кілька складових, які будуть покликані сприяти зростанню зайнятості населення України.

1. Система технології пошуку роботи. В її рамках проводиться навчання осіб правильному складанню резюме, проходженню співбесіди, самопрезентації безробітних при зустрічах з потенційними роботодавцями. Шукачам допомагають в отриманні відповідних навичок і впевненості в собі при прийнятті рішень. Таким чином, головне завдання даного напрямку полягає у формуванні індивідуального іміджу потенційного працівника.

2. Система інтенсивної допомоги є індивідуальною роботою з довгостроковими безробітними і з іншими особами, що не можуть самостійно працевлаштуватися. Їм допомагають реально оцінити свої можливості в подоланні бар'єрів на шляху влаштування на роботу, повірити в свої сили і полегшити процес отримання робочого місця.

3. Сприяння утворенню нових підприємств, тобто надання допомоги безробітним у створенні власної справи, головним чином в сфері малого бізнесу.

4. Система надання послуг у працевлаштуванні в сільськогосподарських галузях. В рамках цієї роботи укладаються контракти з безробітними про тимчасову або сезонну зайнятість для збирання врожаю в тих регіонах країни, які відчувають нестачу робочих рук.

5. Робота професійно-технічних центрів навчання, які покликані надавати різноманітні і цілеспрямовані послуги в сфері професійно-технічного навчання [27, с. 22-25].

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що інформаційні та соціальні технології в роботі з безробітними становлять єдину систему, компоненти якої є взаємодоповнюючими один одного, і для найбільш оптимального вирішення проблеми безробіття населення України доцільне їх спільне комплексне і цілеспрямоване застосування. У результаті зазначені технології сприятимуть збільшенню кількості роботодавців, які співпрацюють з Центром зайнятості населення та закритих вакансій.

Таким чином, з викладеного випливає, що між працевлаштуванням і соціальною захищеністю внутрішньо переміщених осіб є безпосередній зв'язок. Подальше посилення соціально-захисної здатності працевлаштування вбачається в узгодженні його методів і засобів у межах єдиної соціально-економічної політики держави, а саме:

- професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у професійно-технічних та закладах вищої освіти, у тому числі в навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях;

- профорієнтація;

- пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом надання роботодавцю дотації на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних; фінансування організації оплачуваних громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

- інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Висновки до другого розділу

Протягом всього існування суспільства та держав, одними з головних питань та проблем поставали соціальний захист населення, боротьба держави з безробіттям та допомога незахищеним верствам населення.

Безробіття – це важкий іспит не тільки для людини, що залишилася без роботи, а й для членів її сім'ї. Безробітні втрачають почуття власної гідності, почуваються винними перед своїми близькими, впадають у стан депресії, що призводить до психічних розладів, самогубств та необдуманого асоціального поведінки.

Наданням допомоги у разі безробіття займається соціальна політика. Дуже важливою складовою соціальної політики є соціальний захист, який здійснюється за допомогою соціального забезпечення та соціальної допомоги. Право на допомогу по безробіттю мають незайняті (непрацюючі) громадяни, визнані в установленому порядку безробітними.

Існує два основних напрями соціально-економічної діяльності держави щодо регулювання безробіття:

- регулювання рівня й тривалості безробіття;
- соціальний захист людей від безробіття.

Дуже важливу роль для подолання безробіття в країні відіграє Державна служба зайнятості, яка: консультує громадян або власників підприємств, про можливість одержання роботи і забезпечення робочою силою; веде облік вільних робочих місць і громадян, які звертаються з питань працевлаштування; при необхідності забезпечує професійну перепідготовку громадян; реєструє безробітних і надає їм в межах своєї компетенції допомогу, в тому числі грошову; бере участь у підготовці перспективних державних програм зайнятості та заходів щодо соціального захисту різних груп населення від безробіття.

Не дивлячись на те, що певна соціальна допомога існує, все одно, потрібно терміново вдаватись до серйозних заходів, що дадуть змогу знизити рівень безробіття і зняти соціальну напругу. При створенні нових

високооплачуваних робочих місць, покращиться рівень виробництва, що в результаті допоможе підвищенню розвитку економіки всієї країни.

Вирішення проблеми підвищення ефективності соціального захисту населення потребує проведення державою активної політики забезпечення зайнятості населення, контролю за перерозподілом коштів які виділяються на соціальні цілі між центром і регіонами, забезпечення стабільного фінансування адресної соціальної допомоги. Реалізація напрямків соціального захисту населення має спрямовуватися на вдосконалення організаційно-економічного механізму формування трудового потенціалу, підвищення рівня зайнятості населення, поліпшення якості підготовки кадрів, надання матеріальної допомоги безробітним та членам їх сімей, які перебувають на їх утриманні що сприятиме підвищенню життєвого рівня населення, скороченню бідності, що виступає одним із головних пріоритетів державної економічної і соціальної політики України.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури охарактеризовано сутність і зміст поняття безробіття та причини його виникнення.

Безробіття є однією з найбільш великих проблем економічного розвитку країн світу, яка характерна і для України і державний уряд намагається знайти шляхи та засоби її вирішення. Ця проблема дуже актуальна у сучасному світі і потребує постійного вивчення для усунення негативних наслідків безробіття на економічну та соціальну сферу в Україні.

З початком війни та фінансової кризи найбільш гострою серед соціально-економічних проблем в Україні стала проблема безробіття. Безробіття у нашій країні набуло масового характеру і складає реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя. У ринкових умовах безробіття – це закономірне явище, оскільки сформовані під впливом соціального, економічного, політичного та інших чинників правила конкуренції на ринку праці не завжди дають змогу знайти роботу навіть достатньо кваліфікованим працівникам, якщо на цьому етапі на певну спеціальність немає попиту.

До безробітних відносять людей працездатного віку, які втратили роботу з незалежних від них причин, не мають заробітку, а також тих громадян, що виходять вперше на ринок праці, зареєстровані в центрах зайнятості, шукають роботу і здатні приступити до праці.

Класифікації безробіття виділяються за наступними критеріями:

- причинами виникнення безробіття (фрикційне, структурне, циклічне, сезонне, безробіття викликане високими витратами на оплату праці);
- формою прояву безробіття (відкрите, приховане);
- тривалістю безробіття (короткострокове, середньострокове та тривале безробіття);
- поширеністю безробіття (загальнодержавне, регіональне, галузеве, міське, сільське);

– соціально-професійним складом безробітних (професійне, статеві-вікове, серед осіб з різним соціальним статусом, серед соціально-вразливих верств населення).

Основними причинами виникнення безробіття є: повномасштабні бойові дії в країні, нерегулярна чи взагалі відсутня виплата заробітної плати; низький рівень заробітної плати, яку пропонують роботодавці; обмежена кількість робочих місць; структурні зрушення в економіці, закриття застарілих підприємств і виробництв, скорочення випуску продукції у разі переорієнтації виробництва, закриття шкідливих підприємств; важкі умови праці; процеси приватизації та роздержавлення; економічна криза в країні; відсутність сприятливих умов для малого та середнього бізнесу; політична ситуація на сході країни; тіньова економіка, невідповідність системи підготовки фахівців потребам ринку праці тощо.

2. Проаналізовано нормативно–правову базу щодо забезпечення допомоги безробітним.

Якщо говорити про нормативні документи, які регулюють роботу державної служби зайнятості, то можна виокремити наступні: Конституція України; Закон України «Про зайнятість населення», Кодекс законів про працю України, Господарський та Цивільний кодекси України, Закон України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу»; Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок здійснення заходів сприяння зайнятості, повернення коштів, спрямованих на фінансування таких заходів, у разі порушення гарантій зайнятості для внутрішньо переміщених осіб»; Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок надання допомоги по частковому безробіттю»; Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок організації громадських та інших робіт тимчасового характеру»; інші акти законодавства, які закріплюють соціальні гарантії держави щодо реалізації громадянами права на працю, регулюють питання організаційного,

інституційного, ресурсного забезпечення реалізації державою заходів сприяння зайнятості населення України та захисту від безробіття.

3. Розкрито питання працевлаштування як форми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Зайнятість населення – діяльність громадян, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб, і така, що, як правило, приносить їм дохід у грошовій або іншій формі.

Внутрішньо переміщені особи в Україні зіштовхуються з рядом труднощів та проблем. Особливо гостро постають питання реєстрації внутрішньо переміщеної особи; відновлення втрачених документів, що посвідчують особу; працевлаштування та отримання статусу безробітного тощо.

Механізми соціального захисту безробітних в Україні передбачають взаємодію інструментів активної (працевлаштування, дотація роботодавцям, професійне навчання, організація громадських і сезонних робіт, працевлаштування) і пасивної (допомога по безробіттю, матеріальна допомога у період професійного навчання) політики.

На сьогоднішній день головна увага у формуванні та реалізації державної політики зайнятості в частині соціального захисту безробітних зосереджена на наданні різних видів грошових допомог даній категорії населення. Проте, поступово стає зрозумілішим, що необхідно більше уваги приділяти соціальній підтримці безробітних – їх професійному навчанню, перепідготовці, підвищенню кваліфікації та створенню оптимальних умов для ефективного пошуку роботи та подальшого працевлаштування безробітних.

Всі внутрішньо переміщені особи, незалежно від регіону, з якого вони перемістились, зможуть реалізовувати в повному обсязі права, визначені законодавством, що регулює питання обліку внутрішніх переселенців, порядок реєстрації їх місця проживання, реалізацію ними права на зайнятість, грошову допомогу у зв'язку з безробіттям, оформлення пенсійного забезпечення та можливості отримання соціальних послуг.

Особа може звернутись до будь-якого центру зайнятості незалежно від зареєстрованого місця проживання чи перебування та подати відповідний ряд документів (заяву про надання статусу безробітного, паспорт, посвідку на постійне проживання або посвідчення біженця, довідку про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків, трудову книжку, документ про освіту).

На основі отриманих результатів розробляється індивідуальний план працевлаштування. Цей план є спільною програмою дій фахівця центру зайнятості та безробітного, спрямованих на пошук роботи.

4. Проаналізовано сучасний стан функціонування системи державної політики зайнятості Черкащини.

Активні військові дії, падіння економіки, негативні демографічні чинники, мобілізація спричинили суттєву трансформацію на вітчизняному ринку праці. На кінець минулого року рівень безробіття в Україні сягнув 33,3%.

В Україні сформувалася певна модель управління зайнятістю населення, до якої входить сукупність взаємодоповнюючих інститутів:

- 1) законодавство України про зайнятість населення;
- 2) мінімальний розмір оплати праці;
- 3) заходи пасивної політики підтримки зайнятості населення, що реалізуються Державною службою зайнятості.

Важливе значення у соціально-економічному розвитку країни відіграють служби зайнятості, які створені для реалізації державної політики зайнятості населення, професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки, працевлаштування та соціальної підтримки тимчасово непрацюючих громадян.

Аналізуючи дані по безробіттю по Черкаській області, то на Черкащині за віковими групами розподіл безробітних такий: 24,5% молодше 35 років, 27,9% – у віці від 35 до 45 років, 27,5% – у віці від 45 до 55 років, та 20,1% – старше 55 років. За освітою, серед зареєстрованих, 46,3% мали вищу освіту, 37,1% – професійно-технічну, а 16,6% – загальну середню.

На Черкащині важливе місце у наданні послуг внутрішньо переміщеним особам посідає Уманський міський центр зайнятості.

Завданнями даної служби є:

- адресна допомога у працевлаштуванні соціально незахищених категорій населення;
- запровадження нових партнерських відносин з роботодавцями, стимулювання їх до створення нових робочих місць;
- підвищення конкурентоспроможності безробітних на ринку праці; заходи щодо професійної підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки вивільнюваних працівників і безробітних;
- розвиток активних програм сприяння зайнятості населення; сприяння створенню додаткових робочих місць для громадян, які нездатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці;
- надання матеріальної підтримки безробітним та членам їхніх сімей та інші.

Уманський міський центр зайнятості надає такі види соціальних послуг:

- 1) професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у професійно-технічних закладах і ЗВО. Служба зайнятості пропонує освітні програми (ваучери або сертифікати на навчання). Навчання відбувається як на Черкащині, так і за її межами;
- 2) пошук підходящої роботи і сприяння у працевлаштуванні, в тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних;
- 3) надання роботодавцям, які працевлаштовують певні категорії громадян, компенсації;
- 4) здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб;
- 5) інформаційні й консультаційні послуги, пов'язані із працевлаштуванням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Андріїв В. В. Державні допомоги як вид соціальної підтримки. *Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Право»*. 2015. Вип. 2. С. 318–323.
- 2 Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny>
3. Безробіття в Україні як показник соціального розвитку країни /В.І. Рожко. *Вісник НТУ «ХПІ»*. Серія: *Технічний прогрес і ефективність виробництва*. Х.: НТУ «ХПІ». 2013. № 20 (993) С. 70-76.
4. Беліков О. Державні гарантії з соціального захисту в умовах економічної кризи. *Юридичний журнал*. Київ: Юстініан, 2009.
5. Бондаренко Г. Безробіття як соціальна проблема. *Сучасний рух науки: тези доп. V міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, 7-8 лютого 2019 р. Дніпро, 2019. С. 52-56.
6. Бук М. О. Набуття статусу безробітного у період воєнного стану. *Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І.* (21 травня 2022 року). Харків, 2022. ТОВ «Видавництво Точка», віддруковано у ТОВ «Друкарня Мадрид» через ФОП Гобельовська Л. П. С. 89-92.
7. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і доповн.) /уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
8. Гальків Л. І. Втрати людського капіталу України: чинник безробіття. *Економіка і регіони*. 2009. №2. с. 110-113.
9. Гігіс Т. П., Чемерис Є. Т., Антонова В. І., Носаньова А. С. Дослідження сучасного рівня соціального захисту населення в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 116–122.

10. Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. *Вісник Хмельницького національного Університету*. С. 421-426. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/19_2018_ukr/71.pdf
11. Денисюк О. Безробіття: стан, тенденції, загрози та шляхи його подолання в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. № 3 (3), 2015. С. 28-33.
12. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Державний центр зайнятості. Аналітична та статистична інформація. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67>
14. Дехтяренко О. Проблема безробіття в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2016. № 10 (242). С. 44–54.
15. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
16. Збитки, завдані українському бізнесу внаслідок російської агресії, оцінюються в \$13 млрд. KSE. 2023. 26 січ. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/>
17. Іванова Л. В., Сорока О. В. Державне регулювання зайнятості: навч. посіб. Одеса: ОНЕУ, 2015. 264 с.
18. Іванова.О., Семигіна Т. Система соціального обслуговування та соціальних служб в Україні. Соціальна робота в Україні: перші кроки / за ред. В. Полтавця. К. : КМ Academia, 2000. С. 112–129.
19. Інтернет-ресурс [Електронний ресурс]. URL: http://rhw.in.ua/blog/stan_zajnjatosti_ta_problema_bezrobittja_v_ukrajini/2015-02-04-2467
20. Інформація державної служби зайнятості [Електронний ресурс]. URL: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id.>

21. Ключові результати дослідження стану та потреб українського бізнесу. CID. 2022. 08 серп. URL: <https://cid.center/key-results-of-the-study-of-the-state-and-needs-of-ukrainian-business/>
22. Кодекс Законів про Працю України: Кодекс України від 10.12.1971 року № 322 – V-III // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1971. – додаток до № 50. URL: <https://zakon.-rada.gov.ua/laws/show/322-08>
23. Конвенція МОП № 168 «Про сприяння зайнятості та захист від безробіття» від 21 червня 1988 року. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_182
24. Конвенція МОП №2 «Про безробіття» від 29 жовтня 1919 року // [Електронний ресурс]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_143
25. Конвенція МОП №88 «Про організацію служби зайнятості» від 9 липня 1948 року // [Електронний ресурс]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_224
26. Конституція України [Електронний ресурс]. URL: www.rada.gov.ua
27. Кузьмін В. В. Особливості технологій соціальної роботи в сфері зайнятості України. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі*: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції 28 квітня 2021 р., м. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2021. С. 22-25.
28. Купець О. В. Безробіття в умовах реформування економіки. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Економічні науки*. 2009. Т. 18. С. 31–37.
29. Лисюк О. С. Безробіття як соціально-економічна проблема населення України. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2012. № 4 (70). С. 48–53.
30. Лібанова Е. М. Ринок праці : навч. посіб. / Е. М. Лібанова. Київ : Центр навчальної літератури, 2013. 192 с.
31. Лукьянов А. С. Потребность – занятость – управление: методологические проблемы исследования и оптимизации / А. С. Лукьянов. Таллин, 2010. 141 с.

32. Мантур-Чубата О. С., Боронюк Л. В. Соціальний захист безробітних в контексті діяльності державної служби зайнятості України: аналіз основних тенденцій. *Економіка і суспільство*. 2018. № 16. С. 666-672.

33. Мацелюх Н. П. Історія економіки та економічної думки. Політична економія. Мікроекономіка. Макроекономіка : навч. посіб. для самост. підгот. до курс. екзаменів та компл. держ. екзамену з екон. теорії / Н. П. Мацелюх, І. А. Максименко. 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 382 с.

34. Москаленко О.В. Міжнародні стандарти у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Право»*. 2012. Вип. 18. С. 61–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_pravo_2012_18_12

35. Мочерний С. В. Економічна теорія : навчальний посібник / С. В. Мочерний. 4-те вид., стереотип. К. : ВЦ «Академія», 2009. 640 с.

36. Навроцька І. І. Механізми державного регулювання ринку праці: європейський досвід. Ринок праці та зайнятість населення. 2015. № 2. С. 27–31.

37. Павловська О. Вдосконалення фінансового забезпечення доходів сприяння зайнятості населення. Україна: аспекти праці - 2004 - № 6., С.41.

38. Переселенці й ветерани можуть отримати ваучер на навчання за переліком професій – Мінреінтеграції. *Укрінформ*. від 20.05.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3711666-pereselenci-j-veterani-mozut-otrimati-vaucher-na-navcanna-za-perelikom-profesij-minreintegracii.html>

39. Петрик Я. В. Проблеми зайнятості в Україні у кризовий період / Я. В. Петрик. *Економіка та управління*. Сімферополь, 2012.

40. Петюх В. М. Ринок праці та зайнятість : навч. посібн. / В. М. Петюх. К. : МАУП, 2011. 120 с.

41. Побережний О. В. Соціальна політика держави в контексті трансформаційних процесів. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2010. Вип. 1. С. 216–221.

42. Положення про порядок реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних, виплати допомоги по безробіттю, а також умови подання матеріальної допомоги в період професійної підготовки та перепідготовки. [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2007-п>.

43. Попов С. В. Види безробіття та критерії їх класифікації. *Форум права*. 2006. № 3. С. 106-110. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2006-3/06psvkik.pdf>

44. Порядок надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності: затв. наказом Мінсоцполітики України від 15.06.2015 р. № 613. *Офіційний вісник України*. 2015. № 58. Ст. 28.

45. Працевлаштування переселенців через центри зайнятості: з якими проблемами стикаються ВПО? *Українська гельсінська спілка з прав людини* від 01.03.2023. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pratsevlashtuvannia-pereselentsiv-cherez-tsentry-zayniatosti-z-iaakymy-problemamy-stykaiutsia-vpo/>

46. Прилипко Р. Матеріальне забезпечення безробітних в УРСР у 1920-х рр. *Історичні і політологічні дослідження*. 2020. № 1 (66). С. 54-66.

47. Приятельчук А. О. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин. *Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук*. К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2010. № 19. С. 135–140.

48. Про безробіття. Конвенція МОП № 2 від 29.10.1919. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_143

49. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 05.03.2015 р. № 245-VIII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/245-19>

50. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо приведення окремих його положень у відповідність до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 18 лип. 2022 р. № 2417-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2417-20>

51. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 22. Ст. 171.

52. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

53. Про затвердження переліку адміністративно – територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми «Підтримка»: Розпорядження КМУ від 06.03.2022 р. № 204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2022-p#Text>.

54. Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу: Постанова КМУ від 19.09.2018 р. № 792. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2018-p#Text>.

55. Про мінімальні норми соціального забезпечення. Конвенція МОП № 102 від 28.06.1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011

56. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

57. Про політику в галузі зайнятості. Конвенція МОП № 122 від 09.07.1964. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_062

58. Про порядок подання матеріальної допомоги по безробіттю: Положення, затвержене постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1997 р. № 578. Інформативний бюлетень Міністерства праці та соціальної політики України. 1998. № 7.

59. Проблеми безробіття та шляхи його подолання в Україні: веб-сайт. URL: <https://studfiles.net/preview/5602406/page:9>
60. Прокопюк О. О. Проблеми соціального захисту безробітних в Україні. *Розвиток національної економіки України: нові реалії і можливості в умовах започаткованих змін: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*, 21 жовтня 2015 року. Львів: «Ліана-М», 2015. С. 77-81.
61. Рекомендації МОП № 44 «Щодо страхування на випадок безробіття та щодо надання допомоги безробітним» від 23 червня 1934 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_205
62. Рекомендація МОП № 67 «Щодо забезпечення доходу» від 12 травня 1944 року // [Електронний ресурс]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_323
63. Ринок праці після війни: в Україні бракуватиме 4,5 мільйона робочих рук. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3701857-rinok-praci-pisla-vijni-ukraini-brakuvatime-45-miljona-robocih-ruk.html>
64. Рівень безробіття в Україні. URL: index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/
65. Скільки в Україні офіційних безробітних – дані Держслужби зайнятості. URL: <https://vctr.media/ua/skilky-v-ukrayini-oficzijnyh-bezrobitnyh-195355/>
66. Соколова Т.М. Структура зайнятості та безробіття: проблеми та тенденції. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 2. С. 7–11.
67. Становських З. Аксіологічно-орієнтовані стратегії психологічної допомоги безробітним в кризовій життєвій ситуації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. № 6. 2012. С. 84-87.
68. Сташків Б. І. Проблеми визначення мети та встановлення розмірів державних соціальних допомог в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2017. № 1 (3). С. 67–73.

69. Тимчишин Т. Соціальний захист безробітних в міжнародному праві: теоретико-правові аспекти. *Молодий вчений*. № 1 (77), січень. 2020. С. 225-228.
70. Уманський міський центр зайнятості. URL: https://mistaua.com/Інфраструктура/Освіта_і_робота/Робота/уманський-міський-центр-зайнятості/16500/?setcity=631
71. Фатесенко Н. В. Соціально-економічні наслідки безробіття. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2007. №7-8. (№8). С. 114-117.
72. Федоренко В. Г. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи. *Економіка та держава*. 2009. №1. С. 4-5.
73. Ціцяла А. С. Проблеми зайнятості та безробіття в Україні. *Розвиток національної економіки України: нові реалії і можливості в умовах започаткованих змін: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*, 21 жовтня 2015 року. – Львів: «Ліана-М», 2015. С. 46-49.
74. Черкаський обласний центр зайнятості. URL: <https://chk.dcz.gov.ua/novyna/naybilsh-zapytuvani-ta-vysokooplachuvani-profesiyi-cherkashchyny-2>
75. Черниш Т., Власенко О. Сутність та особливості довготривалого безробіття в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2006. № 3. С.8-12.
76. Чурилова О. А. Безробіття в Україні: причини, види, наслідки. *Наукові доробки молоді – вирішенню проблем європ. інтеграції: зб. наук. статей у 2 т.* 2008. № 12. С. 182–184.
77. Шабанов Р.І. Концептуальні засади соціального захисту від безробіття: монографія. Харків: ХНАДУ, 2015. 359 с.
78. Щур І. Сутність і види безробіття. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13037/1/Shchur.pdf>
79. Ярова Л. Г. Аналіз рівня безробіття в Україні та напрямки його подолання. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 10. С. 752–755.

ДОДАТОК А

**КІЛЬКІСТЬ ЗАРЕЄСТРОВАНИХ БЕЗРОБІТНИХ В УКРАЇНІ
В 2023 РОЦІ**

(кількість населення в тисячах, без урахування окупованих територій Криму, Севастополя, частини Донбасу)

2023	Зареєстрованих безробітних
січень	186,0
лютий	150,0
березень	137,3
квітень	127,0
травень	119,2
червень	113,4

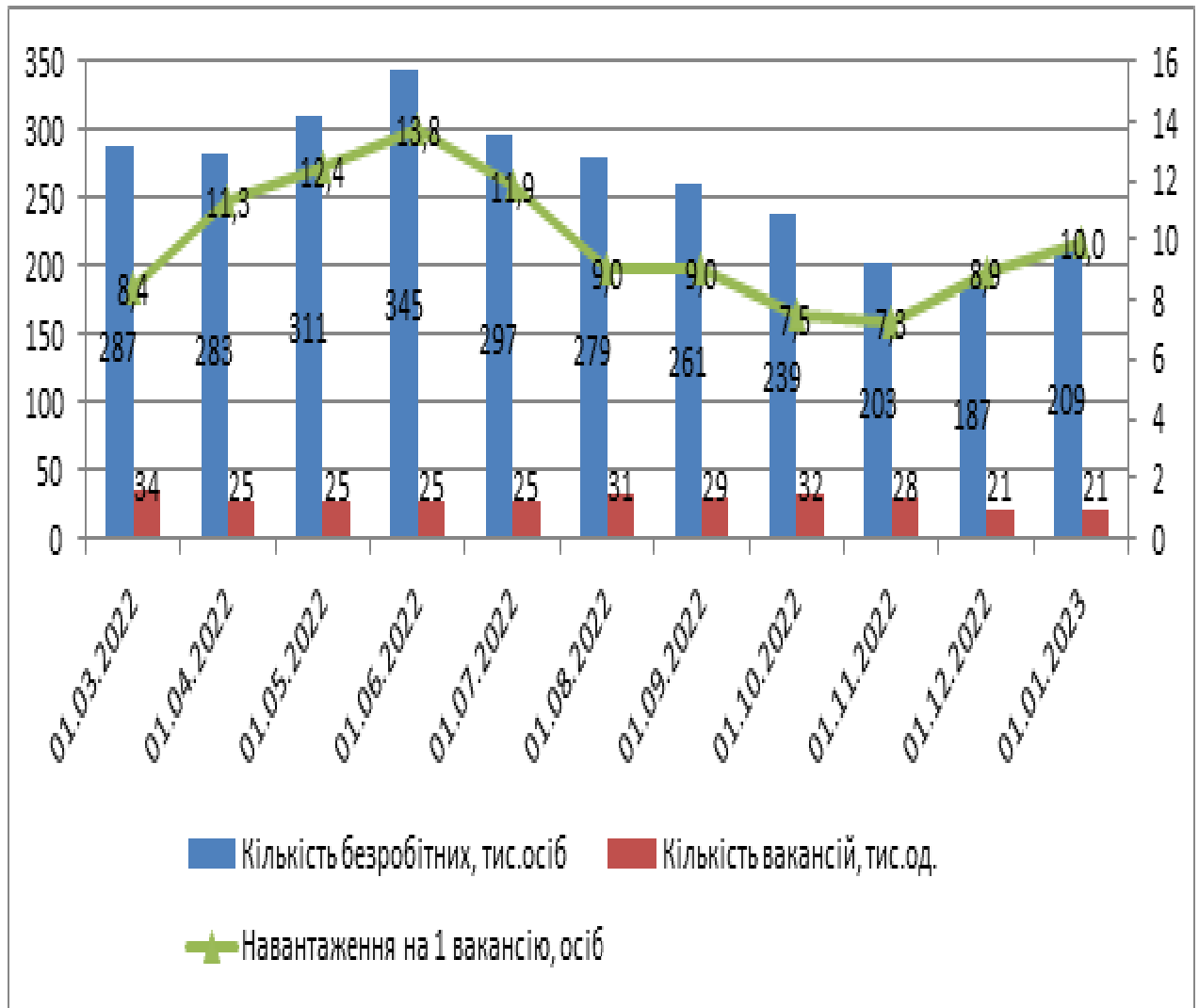
[Кількість зареєстрованих безробітних.

Мінфін.

<https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/>]

ДОДАТОК Б

**КІЛЬКІСТЬ ЗАРЕЄСТРОВАНИХ БЕЗРОБІТНИХ, КІЛЬКІСТЬ,
ВАКАНСІЙ ТА КІЛЬКІСТЬ ПРЕТЕНДЕНТІВ НА ОДНУ ВАКАНСІЮ В
УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ**

ДОДАТОК В

НАДАННЯ ПОСЛУГ ДЕРЖАВНОЮ СЛУЖБОЮ ЗАЙНЯТОСТІ

